

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціального роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему:

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Виконала: студентка II курсу, 261 групи
спеціальності 231 «Соціальна робота»

Освітня програма «Соціальна робота
(соціально-психологічна реабілітація)»

Кравець Анжеліка Валеріївна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент, **Албул Ірина Володимирівна**

Рецензент: доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

Кравченко Оксана Олексіївна

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	9
1.1. Поняття та характеристика внутрішньо переміщених осіб.....	9
1.2. Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб	16
РОЗДІЛ II. ВПЛИВ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ЗАХИСТІ.....	25
2.1. Проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в умовах територіальної громади.....	25
2.2. Досвід зарубіжних країн щодо соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб.....	29
2.3. Вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальних громад.....	36
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	42
3.1. Методи дослідження.....	42
3.2. Аналіз результатів дослідження	44
3.3. Шляхи підвищення рівня соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади.....	59
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади це система заходів, спрямованих на забезпечення прав і потреб цієї вкрай вразливої категорії населення, яка була змушена залишити свої домівки чи місця постійного проживання, але залишається на території своєї країни. Ця тема є актуальною, оскільки ситуація з внутрішньо переміщеними особами залишається викликом для багатьох країн та міжнародної спільноти. Забезпечення належного соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади є необхідним для забезпечення гідного життя цих людей, покращення умов їхнього життя та підтримки стабільності та розвитку суспільства в цілому.

Частина території нашої держави незаконно анексована та тимчасово окупована Російською Федерацією, на частині ведуться бойові дії. Початок активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, введення воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни покидали свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Нині кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні сягає 4,9 млн осіб.

У зв'язку з поширеністю війни на території нашої країни тема соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади залишається актуальною та потребує уваги урядів, міжнародних організацій та громадськості. Для забезпечення належного захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам необхідно постійно аналізувати ситуацію, удосконалювати правові стандарти та політику, підтримувати міжнародну співпрацю у цій сфері.

В умовах надзвичайних викликів, що виникли під час війни, значного навантаження на державний бюджет, появи цілого спектру нових потреб громадян, які потребують своєчасного та ефективного реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування, уряду вживає заходів щодо

забезпечення ефективного функціонування діючої системи соціальної підтримки населення.

Мінсоцполітики за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Програми розвитку ООН в Україні за фінансової підтримки Швеції створили платформу eDomoga для задоволення нагальних потреб внутрішньо-переміщених осіб, які постраждали від російської агресії проти України.

Урядом схвалено Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках. Згідно цієї Стратегії держава зосереджується на 5 стратегічних цілях:

1. Реакція держави на виклики внутрішнього переміщення.
2. Безпечна евакуація громадян із небезпечних зон та задоволення їх гуманітарних потреб.
3. Адаптація ВПО на новому місці проживання.
4. Інтеграція та розвиток внутрішньо переміщених осіб у приймаючих територіальних громадах.
5. Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції.

Відповідна нормативна база є основою для реалізації соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади. Внутрішньо переміщені особи часто перебувають у складних гуманітарних ситуаціях і потребують негайної допомоги, такої як їжа, отримання притулку, медичне обслуговування, питна вода та інші основні потреби.

Успішна реалізація соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади потребує співпраці різних секторів суспільства, зокрема державних органів, міжнародних організацій, організацій громадянського суспільства, активістів та волонтерів.

При створенні програм і ведення політики щодо соціально-правового захисту необхідно забезпечити рівні можливості для всіх внутрішньо

переміщених осіб, особливо з урахуванням гендерних, етнічних, релігійних та інших ознак.

При підготовці та реалізації програм соціально-правового захисту в умовах територіальної громади важливо враховувати думку та потреби внутрішньо переміщених осіб. Консультації та участь внутрішньо переміщених осіб допомагають забезпечити впровадження ефективних заходів і політики. Особлива увага до соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб є важливою для забезпечення їх безпеки та можливості будувати майбутнє після травматичних подій. Продовження досліджень і розробка ефективних заходів у цій сфері є важливим завданням сучасного суспільства.

Значне коло зарубіжних та вітчизняних дослідників у різні періоди обрали темою вивчення проблему соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади: В. П. Антонюк, О. В. Батанов, І. С. Басова, В. В. Завальний, Т. Р. Кульчицький, Т. В. Семигіна, Н. Є. Гусак, С. О. Трухан.

На основі вище зазначеної проблеми було визначено тему кваліфікаційної роботи: «Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади».

Мета дослідження: аналіз, систематизація та оцінка ефективності соціально-правових механізмів захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб, виявлення проблемних питань із забезпеченням їхнього соціально-правового захисту в умовах територіальної громади.

Об'єкт дослідження: процеси та механізми соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження: соціальні та правові аспекти захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб.

2. Проаналізувати досвід зарубіжних країн щодо соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб та проблеми, з якими стикаються внутрішньо-переміщені особи в громадах та вплив внутрішньо-переміщених осіб на розвиток територіальних громад.

3. Емпірично дослідити рівень соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади.

4. Розробити шляхи вдосконалення соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади з метою покращення їхньої соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

Методи дослідження. Були використані теоретичні методи, а саме, аналіз – проаналізовано наявну наукову літературу з теми соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб, що включає рецензування статей, книг, наукових досліджень і документів міжнародних організацій, які стосуються проблеми; синтез – визначено основні теоретичні підходи, концепції, теорії та нормативно-правові акти, що регулюють соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб; узагальнення наукової літератури – включає в себе обробку та підсумовування основних висновків та поглядів, висловлених у наукових дослідженнях, статтях, та інших джерелах на дану тему.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Уманської територіальної громади. У дослідженні взяли участь внутрішньо переміщені особи - 30 осіб віком від 18 до 50 років.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Враховуючи те, що внутрішньо переміщені особи є вразливою верствою населення, вивчення їх соціально-правового становища в контексті територіальної громади може стати новим напрямом дослідження, спрямованим на з'ясування того, як місцеві умови впливають на забезпечення їх прав і потреб. Особливості соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади дозволяють адаптувати цю вразливу

категорію до нових умов проживання та взаємодії з іншими мешканцями, що може створити нові напрями для дослідження.

Загалом новизна теми полягає у зв'язку питання соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб із контекстом територіальної громади, що може породжувати нові підходи та питання для дослідження та вдосконалення вже існуючої практики по роботі з цією категорією осіб.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблено шляхи підвищення рівня соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади, які можуть бути використані для реалізації конкретних заходів та програм, спрямованих на покращення життя внутрішньо переміщених осіб у межах територіальних громад. Це може включати надання доступу до житла, освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг.

Дослідження може сприяти підвищенню обізнаності громадськості щодо проблем внутрішньо переміщених осіб та мобілізації громадської підтримки для вирішення цих проблем. Цього можна досягти шляхом інформаційних кампаній, навчання та залучення місцевих громад до реалізації соціальних проектів.

Робота може бути корисною для інших країн та організацій, які стикаються з подібними проблемами у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Досвід і результати досліджень можна використовувати для обміну знаннями та розвитку найкращих практик.

Апробація результатів. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної роботи пройшли апробацію та опубліковані у збірнику наукових праць магістрантів факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації:

Кравець А.В, Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади. *Збірник наукових праць магістрантів*

факультету соціальної та психологічної освіти / Уманський держ. пед. ун-т. імені Павла Тичини, Ф-т. соц. та психол. освіти; [голов. ред. Кравченко О. О. ; редкол.: Сафін О. Д., Коляда Н. М., Коберник О.М. [та ін.]. Умань : Візаві, 2023. С.55-65.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменування), додатків. Повний текст роботи 76 сторінок, з них основного тексту – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Поняття та характеристика категорії внутрішньо переміщених осіб

Конституція України визначає соціальну спрямованість держави, де людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю та її основним обов'язком є забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина.

Російсько-українська війна спричинила катастрофічні руйнівні процеси в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Найбільших втрат зазнав людський потенціал держави особливо на територіях активних бойових дій, в окупаційній та прифронтівій смузі. Об'єктивний страх перед подальшими людськими втратами у поєднанні з пережитими жахами війни, руйнуванням житла та соціально-економічної інфраструктури призвели до масового переміщення людей не лише поза межами нашої держави, але й на її території. Громадяни нашої країни починаючи з 2014 р. змушені покидати свої домівки та місця постійного проживання в пошуках захисту та безпеки.

Військова агресія росії проти України в 2022 році посилила явище внутрішнього переміщення та змусила тисячі громадян змінити місце проживання та переїхати в інші регіони нашої держави. Це спричинило не лише створення нового суб'єкта соціально-правового захисту – внутрішньо переміщеної особи, а й нові проблеми, насамперед у сфері працевлаштування та медицини, які потребують вирішення.

Перш ніж перейти до аналізу змісту соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади розберемо поняття «внутрішньо-переміщені особи» та розглянемо проблеми, з якими вони можуть стикатись під час переміщення у межах власної країни. Зауважимо, що до таких осіб часто помилково вживають термін «біженець». Відповідно до «Конвенції про статус біженців» від 1951 року, біженцем – є

особа, яка «через обґрунтований страх стала жертвою переслідування за ознаками раси, релігії, національності, громадянства, приналежності до певної соціальної групи чи політичних переконань, що перебуває за межами країни свого громадянства і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом через страх» [28].

За чинною редакцією закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків, збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [21].

Варто зазначити, що основна відмінність між біженцями та внутрішньо переміщеними особами полягає в тому, що біженці перетинають міжнародні кордони та вимагають міжнародного захисту, отримуючи таким чином статус біженця, тоді як внутрішньо переміщені особи залишаються у своїй країні.

Керівні принципи щодо примусового внутрішнього переміщення визначають внутрішньо переміщених осіб як таких, які були змушені залишити свої домівки внаслідок військових конфліктів, проявів масового насильства та порушення прав людини, стихійні чи антропогенні катаклізми, але залишилися в межах держави без перетину кордонів [27].

Міжнародні стандарти щодо внутрішнього переміщення, зокрема Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення, були розроблені заступником Генерального секретаря ООН у справах внутрішньо переміщених осіб на прохання держав-членів ООН.

Ці принципи офіційно запроваджені ООН у 1998 році, з того часу отримали широке міжнародне визнання. У вересні 2005 року всі 196 глав держав і урядів, які зібралися в Нью-Йорку на Всесвітньому саміті,

одноставно визнали ці принципи «важливою міжнародною основою для захисту внутрішньо переміщених осіб». Генеральна Асамблея ООН не тільки схвалила той факт, що «все більше держав, установ ООН і регіональних і неурядових організацій використовують їх як стандарт», але вона особливо заохочувала використання Керівних принципів у розробці національного законодавства. і програми.

Комітет міністрів Ради Європи, «підкреслюючи свою відданість суті та положенням основних принципів Організації Об'єднаних Націй і готовність запровадити їх у національне законодавство та програми держав-членів, рекомендує державам-членам, при формуванні свого національного законодавства та практики у протистоянні з внутрішнім переміщенням дотримуватись Керівних принципів, принципів ООН щодо питання пересування осіб усередині країни та інших відповідних міжнародних документів з прав людини чи гуманітарного права.

Уряд України підтримав Керівні принципи на Всесвітньому саміті 2005 року через рекомендацію, прийняту Комітетом міністрів Ради Європи, погодившись із рішеннями, прийнятими Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [27].

Проаналізуємо наукову літературу щодо сутності поняття «внутрішньо переміщені особи». Теоретичними засадами тлумачення категорії «внутрішньо переміщені особи» займалися багато вчених. Так Мазіна Н. Е. трактує, що «внутрішньо переміщені особи – це цільова специфічна група, яка характеризується неоднорідними ознаками, детермінованими специфічними потребами, особистісними характеристиками та впливами середовища» [41, с. 133].

Гудвін-Гілл Г. вважає внутрішньо переміщеними особами людей, які змушені терміново масово покинути свої домівки внаслідок збройного конфлікту в країні, внутрішньої ворожнечі, постійних порушень прав людини або виникнення стихійних лих, однак, на території їхньої країни. Автор дещо ототожнює поняття «внутрішньо переміщена особа» та «переміщена особа»

та наголошує, що внутрішньо переміщені особи – це фактично особи, які підпадають під визначення «вимушені переселенці», але залишили місце свого звичного життя залишившись у країні, до якої вони прибули, мають громадянство і мають право користуватися її захистом [13].

Як стверджує Завальний В. В. термін «внутрішньо переміщена особа» також не є досконалим і не повністю розкриває зміст цього поняття, адже якщо ми говоримо про внутрішньо переміщених осіб під час війни в Україні, то, напевно, доцільніше вживати «вимушено переміщена особа», тобто особа, яка була змушена залишити місце проживання, рятуючи своє життя, уникаючи негативних наслідків бойових дій на певній території [18].

Дослідниця Трубавіна І. М. дає своє розуміння цього терміну «це громадянин України, який постійно проживає в Україні, який був вимушено або самостійно залишив місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масових проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру. Як свідчать інтерв'ю з переселенцями, причиною масового внутрішнього переміщення осіб та сімей з дітьми в Україні є бажання жити в безпеці, виїхати до обстрілів, неможливість проживати на території, де немає умов для навчання, розвитку і догляду за дітьми, життя і праці дорослих (нестача їжі, води, світла, медичних закладів, освіти, транспорту, втрата житла тощо) [55].

Песоцька Ю. відзначає, що внутрішньо переміщені особи зазнали і зазнають значних втрат – найбільші втрати рідних та близьких. Тому, окрім притулку та безпеки, внутрішньо переміщені особи потребують також медичної та соціально-психологічної допомоги, особливо діти, в тому числі особи з інвалідністю. Головне завдання психологів, соціальних працівників, медичних працівників сьогодні – надати своєчасну допомогу постраждалим. Більшість внутрішньо переміщених осіб – це особи, які були евакуйовані з місць, де ведуться бойові дії; або люди, які змогли врятуватися і залишити міста, які з часом стали найгарячішими точками війни. Внутрішньо-

переміщені особи, які були евакуйовані під час гуманітарних евакуаційних коридорів з місць, де були «живим щитом» потребують тривалої реабілітації [49, с. 90].

Менджул М. та Паніна Ю. визначають внутрішньо переміщених осіб» – як таких, які постійно перебували на території держави (включаючи громадян, іноземців та осіб без громадянства) і були вимушені залишити місця постійного проживання та переселитися в межах тієї ж держави у зв'язку з реальною загрозою життю, здоров'ю особи або членів сім'ї, масові порушення прав людини, переслідування, спричинені військовими діями, збройними конфліктами, масовими проявами насильства, природними чи надзвичайними ситуаціями техногенний. Систематизація вищезазначених наукових підходів дасть змогу вказати на переваги та недоліки з урахуванням сучасних національних та світових тенденцій, а також запропонувати найбільш об'єктивне визначення розглянутого терміну [43, с. 294].

Спираючись на ряд визначень, можна виділити кілька основних ознак, за якими ідентифікуємо осіб категорії внутрішньо переміщені особи:

1) обов'язкове громадянство країни проживання або право чи офіційний дозвіл на проживання в країні, де виник конфлікт.

2) вагомі та обґрунтовані причини для зміни місця постійного проживання в країні за умови оформлення офіційного статусу внутрішньо переміщених осіб.

3) потреба в соціальній, гуманітарній та правовій допомозі.

Збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб є однією з характерних тенденцій розвитку сучасних міграційних процесів у світі, яка зумовлена різноманітними факторами економічного та політичного характеру. Покинувши свої домівки, ці громадяни стикаються з цілим рядом проблем, які потребують негайного вирішення на основі системного підходу. У рамках системного вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб застосовується комплекс відповідних заходів – соціально-правовий захист.

Для кращого розуміння сутності внутрішньо переміщених осіб здійснимо детальне порівняння статусу внутрішньо переміщених осіб зі статусом інших категорій мешканців.

Щодо правового статусу варто виокремити наступне:

– внутрішньо переміщені особи мають статус громадянина України і зберігають усі права та обов'язки, які мають інші громадяни. Вони підкоряються законодавству України та мають право захищати свої права через українські судові органи.

– зареєстровані іноземці та біженці, які проживають в Україні, мають особливий статус і підпадають під спеціальні законодавчі норми, які регулюють права та обов'язки іноземців у країні.

Доступ до соціальних послуг:

– внутрішньо переміщені особи можуть мати труднощі з доступом до соціальних послуг, таких як медичне обслуговування, освіта та соціальні виплати, особливо якщо їх переміщення було спричинене війною.

– зареєстровані іноземці та біженці: мають право на доступ до деяких соціальних послуг відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Щодо соціального захисту:

– внутрішньо переміщені особи можуть потребувати додаткової соціальної підтримки через труднощі, з якими вони зіткнулися внаслідок вимушеного переміщення. Допомогу внутрішньо переміщеним особам можуть надавати державні та міжнародні організації.

– зареєстровані іноземці та біженці можуть отримувати певні види соціальної підтримки, якщо вони відповідають критеріям, встановленим законом.

Правовий захист:

– внутрішньо переміщені особи можуть зіткнутися з особливими проблемами в забезпеченні правового захисту через свою вразливу ситуацію.

Їхні права можуть бути порушені через примусове переміщення або дискримінацію.

– зареєстровані іноземці та біженці також мають право на правовий захист, але їх права можуть регулюватися спеціальним законодавством і міжнародними стандартами.

Слід зазначити, що порівняння внутрішньо переміщених осіб з іншими категоріями населення є важливим для визначення рівня соціально-правового захисту та визначення необхідності покращення становища цієї категорії осіб в Україні. Поліпшення статусу та умов проживання внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади може потребувати додаткових заходів з боку держави та міжнародних організацій.

Отож, внутрішньо переміщені особи це категорія людей, які були змушені залишити свої домівки, але залишаються в межах своєї країни. Вони стають внутрішньо переміщеними особами через конфлікт, насильство, стихійні лиха або порушення прав людини, порівняно з біженцями вони не перетинають міжнародних кордонів і залишаються у своїй країні. Як результат, їх статус і захист регулюється внутрішнім законодавством і політичними механізмами країни, в якій вони знаходяться.

1.2. Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади

В умовах поглиблення соціально-економічних проблем та погіршення соціально-психологічного самопочуття постраждалого населення нашої країни зростає потреба у підтримці внутрішньо переміщених осіб щодо їх повернення до нормального життя, у тому числі шляхом забезпечення їм належного рівня соціально-правового захисту.

Метою держави є забезпечення та захист прав людини, на що спрямовані нормотворчі, організаційні та законодавчі функції в різних сферах діяльності, зокрема надання адміністративних послуг. Положення цієї конвенції закріплені в міжнародних документах. Послідовне дотримання вимог верховенства права є важливою гарантією захисту прав людини, зокрема можливості бути почутим, доступності послуг та їх прозорості, що забезпечується адміністративними органами. Військові конфлікти, враховуючи міжнародні норми та стандарти, не можуть виступати обмежуючими факторами верховенства права. Така ситуація потребує певних заходів, які з точки зору верховенства права мають зрівняти права людей, які проживають у зоні конфлікту, та забезпечити надання цим людям усіх видів послуг.

Наразі рядом законодавчих актів, наша держава бере на себе обов'язок підтримати людину у разі настання певних соціальних ризиків, регламентуючи механізм їх забезпечення на законодавчому рівні. Прикладом є такі Закони України:

- «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [19];
- «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [20];
- «Про соціальні послуги» [22];
- «Про соціальний захист дітей війни» [18];
- «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [21]

та ін.

Аналізуючи стан державної політики у сфері соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади у 2022 році на тлі широкомасштабного вторгнення росії, можна констатувати, що держава намагається якомога швидше реагувати на виклики та проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, проте не завжди встигає вчасно реагувати на динаміку ситуації та виклики, спричинені військовими діями.

Розглянемо детальніше поняття «соціально-правовий захист». Під соціально-правовим захистом внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади розуміється система заходів, політики та механізмів, спрямованих на забезпечення соціальних і правових потреб цієї категорії осіб, які були змушені залишити свої домівки та неодноразово переселитися на територію власної країни.

Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб спрямований на забезпечення їх основних потреб, збереження гідності та захист їхніх прав. Це включає забезпечення доступу до житла, їжі, води, санітарії, медичної допомоги, освіти та роботи. Захист також включає захист від насильства, дискримінації, експлуатації та інших форм порушення прав людини.

Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб вимагає ефективної взаємодії держави, громадських та міжнародних організацій та самих внутрішньо переміщених осіб. Це включає розробку та впровадження відповідного законодавства, програм, політики та механізмів моніторингу та оцінки ефективності заходів соціального та правового захисту.

Чижев Д. А. пропонує єдину концепцію соціально-правового захисту особи в умовах воєнних конфліктів. На думку автора, це діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, організацій та громадських об'єднань, яка регулюється правовими нормами здійснення законодавчо визначених економічних, соціальних і правових заходів щодо якнайшвидшого подолання складних життєвих обставин і соціальної адаптації в нових умовах [39].

Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб Т. Кульчицький вважає системою державних, територіальних і недержавних організаційно-правових заходів юридично обов'язкового або добровільного характеру, які слугують задоволенню соціальних потреб осіб, зумовлених обставинами встановлених Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», та спрямовані на ефективну інтеграцію цих осіб за новим місцем проживання, а також створення умов для забезпечення їм гідного рівня життя [31].

Отже, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» «... внутрішньо переміщені особи мають право:

- отримання матеріального забезпечення, страхових внесків та соціальних послуг у рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- голосування на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах і референдумах шляхом зміни місця голосування;
- єдність сім'ї;
- відомості про долю та місцезнаходження безвісти зниклих членів сім'ї та близьких родичів;
- безпечні умови проживання та здоров'я;
- достовірну інформацію про наявність загрози життю та здоров'ю на території їх покинутого проживання, а також місця їх тимчасового поселення, стан інфраструктури, довкілля, забезпечення їх прав і свобод;
- створення належних умов для постійного чи тимчасового проживання;
- сприяння переміщенню рухомого майна;
- сприяння поверненню на попереднє місце проживання;
- забезпечення лікарськими засобами у випадках і в установленому законодавством порядку;

- надання необхідної медичної допомоги в державних і комунальних медичних закладах;
- влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;
- отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем проживання;
- проведення державної реєстрації актів особистого стану, внесення змін до актових записів особистого стану, поновлення та анулювання їх за місцем проживання;
- отримання гуманітарної та благодійної допомоги тощо» [21].

Відповідно до законодавства України: «Внутрішньо переміщена особа зобов'язана:

- дотримуватися Конституції та законів України, інших законів;
- повідомити структурне управління соціально-правового захисту населення району, державну адміністрацію, виконавчі органи міських рад за новим місцем проживання про зміну місця проживання протягом 10 днів з дня прибуття на нове місце проживання;
- у разі добровільного повернення до місця постійного проживання внутрішньо переміщена особа зобов'язана не пізніше як за три дні до дня виїзду повідомити про це структурне управління соціально-правового захисту населення за місцем отримання підтвердження;
- у разі виявлення факту подання внутрішньо переміщеною особою завідомо неправдивих даних для отримання довідки про взяття на облік відшкодувати фактично понесені витрати державного бюджету та місцевих бюджетів у зв'язку з реалізацією встановлених цим законом прав;
- зобов'язана виконувати інші обов'язки, визначені Конституцією та законами України» [26].

У питаннях забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб держава зобов'язана надати цим особам житло у тимчасове користування протягом шести місяців з моменту реєстрації на обліку внутрішньо

переміщених осіб. Крім того, місцева влада має створити спеціальний фонд житла, де могли б проживати внутрішньо-переміщені особи.

Державні органи повинні підготувати документ про створення та функціонування ефективного контролю за використанням фінансових ресурсів, спрямованих на допомогу внутрішньо переміщеним особам з різних джерел, унеможливлення їх розкрадання та корупції. Це забезпечить реалізацію прав і свобод таких осіб в Україні [1, с. 14]. Крім проблем, які потребують швидкого вирішення, у ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зазначено, що держава вживає всіх можливих заходів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних із соціально-правовим захистом, зокрема відновлення всіх соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам [21].

В рамках спільного проекту «Brookings» та Університету Берна було розроблено національну рамку відповідальності щодо внутрішньо переміщених осіб. Даний документ містить 12 принципів, на основі яких будується соціально-правовий захист. Ці принципи охоплюють увесь спектр питань, відповідно до яких здійснюється покращення становища цієї категорії людей. До цих принципів відносять наступне:

1. Запобігання переміщенню та мінімізація його негативних наслідків;
2. Підвищення обізнаності щодо проблеми в загальнонаціональних масштабах;
3. Збір даних щодо кількості та становища внутрішньо переміщених осіб;
4. Організація навчання щодо прав внутрішньо переміщених осіб;
5. Створення юридичних механізмів для захисту прав внутрішньо переміщених осіб;
6. Розробка національної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;

7. Створення інституцій, які б відповідали за вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб;
8. Заохочення національних правозахисних груп до залучення внутрішньо переміщених осіб у їхню роботу;
9. Забезпечення участі внутрішньо переміщених осіб у прийнятті рішень;
10. Підтримка системного вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб;
11. Залучення достатніх ресурсів для вирішення проблем;
12. Співпраця з міжнародними інституціями, якщо національних ресурсів недостатньо [26].

Надзвичайно важливу роль відіграє питання дотримання чи недотримання принципу недискримінації, який визначається як основний галузевий принцип міжнародного права щодо захисту прав людини. Міжамериканський суд з прав людини заявив, що «принцип рівності... і недискримінації належить до норм *jus cogens*, оскільки вся правова структура національного та міжнародного суспільного порядку базується на цьому принципі, який як червона стрічка через всю правову систему». Принцип недискримінації тісно пов'язаний із принципом універсальності прав і свобод людини. Принцип недискримінації закріплено в статті 55 Хартії, яка проголошує загальну повагу до прав і свобод людини незалежно від раси і статі, мови і релігії. Принцип недискримінації закріплено в міжнародно-правових договорах, реалізація яких гарантується відповідними механізмами моніторингу. Широкий спектр міжнародного законодавства в області заборон і контрзаходів і дискримінація призвела до появи окремої галузі міжнародного права – «антидискримінаційного» права. Цей принцип замінює галузевий принцип міжнародного права прав людини, оскільки його дія поширюється на конкретну сферу міжнародних відносин – захист прав.

Щодо структури міжнародного захисту внутрішньо переміщених осіб – вона в основному базується на концепціях прав людини. Міжнародні

стандарти у сфері прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові стандарти, які закріплюють статус особи на загальнолюдському рівні та встановлюють перелік основних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватись цих прав і свобод, а також межі їх можливого чи допустимого обмеження [62].

Таким чином, дослідження становища соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні свідчить про те, що за останні роки зроблено значні кроки в розробці та реалізації заходів щодо цієї категорії громадян, але залишається ще багато невирішених проблем. Водночас внутрішньо переміщені особи мають право на спеціальні заходи соціального захисту, відображені в наданні соціальних послуг, про які було зазначено вище, зокрема надання інформації та надання безоплатної первинної правової допомоги з питань взяття на облік внутрішньо переміщених осіб; надання при необхідності медичної та психологічної допомоги тощо.

Підсумуємо вищезазначене трактування соціально-правового захисту в умовах територіальної громади за напрямками. В Україні соціальний та правовий захист внутрішньо переміщених осіб здійснюється через різноманітні законодавчі акти, програми та політики. До основних напрямів соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні належать:

1) Правовий захист:

– Конституція України та інші законодавчі акти, які гарантують захист прав людини, у тому числі внутрішньо переміщених осіб.

– Закон України «Про внутрішньо переміщених осіб», який визначає правовий статус та гарантії внутрішньо переміщених осіб в Україні;

2) Соціальний захист:

– державні програми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, які спрямовані на надання соціальної допомоги, житла, медичної та психологічної підтримки, освіти та інших послуг.

– механізми надання соціальної допомоги та виплат внутрішньо-переміщеним особам.

3) Медичний захист:

– забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до медичної допомоги та реабілітаційних послуг.

– програми медичного обслуговування та психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

4) Співпраця з громадськими та міжнародними організаціями:

– співпраця з громадськими організаціями та неурядовими організаціями, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам.

– співпраця з міжнародними організаціями та програмами підтримки соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Ці заходи спрямовані на забезпечення соціального благополуччя, прав і гідності внутрішньо переміщених осіб в Україні, а також на підтримку їх соціальної інтеграції та покращення якості життя.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади є важливою частиною діяльності держави та міжнародних організацій у сфері захисту прав людини. Шлях до досягнення повного соціального та правового захисту для внутрішньо переміщених осіб все ще потребує подальших зусиль та співпраці між урядами, організаціями громадянського суспільства та іншими зацікавленими сторонами.

Висновки до 1 розділу

В першому розділі нами розглянуто теоретичні основи соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб. Внутрішньо переміщені особи – це категорія людей, які були змушені залишити свої домівки, але залишаються в межах своєї країни. Вони стають внутрішньо-переміщеними особами через конфлікт, насильство, стихійні лиха або порушення прав людини, порівняно з біженцями, вони не перетинають міжнародних кордонів і залишаються у своїй країні. Як наслідок, їхній статус і захист регулюються внутрішніми законами та політичними механізмами країни, в якій вони знаходяться.

Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади включає ряд заходів, спрямованих на забезпечення їх прав і потреб. Це включає доступ до житла, охорони здоров'я, освіти, працевлаштування, соціального забезпечення та інших соціальних виплат. Законодавчі норми та політичні стратегії спрямовані на забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб від дискримінації, насильства та жорстокого поводження, а також на створення умов для їх інтеграції в нове середовище.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ЗАХИСТІ

2.1. Проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в умовах територіальної громади

Внутрішньо-переміщені особи є однією з найбільш вразливих соціальних груп в Україні, оскільки вони часто стикаються з різними труднощами, такими як дискримінація при пошуку житла та роботи, відчуття соціальної ізоляції, мовні конфлікти та багато інших проблем. Серед основних проблем, на які виділяються науковцями – житлові проблеми, фінансові, працевлаштування, доступ до медицини та освіти, адаптація до нового місця проживання.

Як акцентує Трубавіна І. М. проблеми внутрішньо переміщених осіб дивлячись на їх опис, можна вважати проблемами сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, «обставини, які об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата фізичної активності через похилий вік або стан здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла чи роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні сімейні відносини, бідність, психологічний або психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо)» [55].

Першочерговими проблемами всіх вимушено переміщених осіб є реєстрація, харчування, житло, соціальні виплати, освіта для дітей, особливо в дитячих садках, оздоровлення, працевлаштування працездатних членів сім'ї та забезпечення певного рівня життя сім'ї, виховання, догляд і розвиток дітей, життя членів сім'ї []. Слід зазначити, що не всі внутрішньо-переміщені особи шукають роботу, а ті, хто не влаштувався в місцях компактного

проживання, не звертаються за допомогою після реєстрації та вирішення своїх першочергових завдань.

Окремо стоїть проблема психологічної адаптації до нових умов життя та психологічного стану внутрішньо переміщених осіб, які, навіть якщо всі першочергові соціальні проблеми вирішені, ще довго проявляються та впливають на самопочуття, поведінку, спілкування. і відносини з оточенням.

Проаналізуємо типові проблеми, з якими стикаються внутрішньо-переміщені особи в умовах територіальної громади:

1) Психологічні проблеми. Внутрішньо-переміщені особи стикаються з різноманітними психологічними проблемами через конфлікти, насильство, стихійні лиха чи інші негативні обставини, які змушують їх покинути свої домівки та змінити звичний спосіб життя.

Внутрішньо-переміщені особи часто переживають травматичні події, які можуть призвести до таких стресових реакцій, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривога, депресія та інші психологічні проблеми. Вони можуть втратити родину, друзів, сімейне майно та свій звичний спосіб життя. Це може призвести до глибокого почуття смутку, втрати особистості та незахищеності.

Внутрішньо переміщені особи можуть почуватися відчуженими та відчувати відсутність соціальної підтримки, коли залишають свої громади та сім'ї. Втрата соціальних зв'язків і підтримки може посилити почуття самотності та вплинути на психічне благополуччя. Внутрішньо-переміщені особи можуть стикатися зі стереотипами, застереженнями та дискримінацією з боку соціального середовища. Це може посилити почуття відторгнення, незахищеності та втрати самооцінки. Втрата стабільності та невпевненість у майбутньому можуть спричинити внутрішню напругу та стрес; можуть відчувати невпевненість щодо своєї подальшої долі та перспективи повернення до нормального життя.

2) Економічні проблеми: часто це стосується питання відсутності роботи за фахом на новому місці проживання, труднощі з

працевлаштуванням на новому місці, проблеми з браком часу та грошей на перекваліфікацію на нове місце роботи. Іноді недостатньо часу для опанування нової професії та працевлаштування, відсутність навичок сімейного господарства в екстремальних умовах.

Втрата власності, засобів для існування та інших ресурсів призводить до економічної незахищеності внутрішньо переміщених осіб. Вони можуть опинитися у вразливому становищі, втратити можливість забезпечити свої основні потреби та зайнятість. Досить часто внутрішньо-переміщені особи стикаються з обмеженим доступом до фінансових послуг, таких як банківські рахунки, страхування та інші фінансові інструменти. Це обмеження може перешкоджати їх здатності досягти стабільності та відновлення.

Відсутність власного житла, проблеми з отриманням житла або знаходженням уже оплаченого житла після 6 місяців проживання на вільних площах, проблеми проживання в новобудовах меншої площі або компактно, на базах відпочинку, у дитячих оздоровчих таборах, не пристосованих для повсякденного життя сімей, або ж у модульних містах.

3) Соціальні проблеми: відсутність житла, яке б було таким же, як те, що залишилося, перенаселеність сімей, інколи агресивність у місцях компактного проживання та наявність неформального господарювання, проблеми з влаштуванням дітей у дитячі садки через брак місць у садках, переведення студентів в інші заклади освіти.

Багатьом доводиться проживати з родичами у своїх домівках, що тягне за собою психологічне та матеріальне навантаження для всіх членів сім'ї – дітей і дорослих, або повна відірваність від кровних зв'язків, відсутність підтримки та допомоги. Життя в новій громаді приносить інше ставлення її мешканців до переміщених. Це залежить як від ресурсів громади – чи вони є, так і від підходу, громадянської свідомості її мешканців та поведінки внутрішньо переміщених осіб.

4) Юридичні проблеми. Внутрішньо переміщені особи можуть бути позбавлені своїх основних прав, таких як право на життя, особисту безпеку, житло, освіту та охорону здоров'я. Вони можуть зазнавати насильства, дискримінації та жорстокого поводження з боку інших.

У внутрішньо переміщених осіб можуть виникнути проблеми з підтвердженням правового статусу та ідентифікацією. Вони можуть втратити документи, необхідні для доступу до основних послуг і правового захисту. Втрата права власності та землі є однією з головних проблем внутрішньо переміщених осіб. Вони можуть бути позбавлені вартості власності та землі, що вплине на їхні можливості відновлення та реінтеграції.

Отож, серед проблем, з якими можуть стикатись внутрішньо переміщені особи в умовах територіальної громади є реєстрація, харчування, житло, соціальні виплати, виховання дітей, особливо в дитячих садках, оздоровлення, працевлаштування працездатних членів сім'ї та забезпечення певного рівня життя сім'ї та освіти. Внутрішньо переміщені особи також стикаються з психологічними труднощами, економічними проблемами, соціальною ізоляцією та правовими проблемами. Важливо звернути увагу на ці проблеми та приділити достатню увагу соціально-правовому захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади та надати їм необхідну підтримку для реінтеграції та покращення життя.

2.2. Досвід зарубіжних країн щодо соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб

Сучасний етап розвитку цивілізації поставив перед громадою багато проблем, серед яких проблема людей, які внаслідок різних життєвих труднощів потрапили у складні життєві обставини. В основному мова йде про осіб, які внаслідок військових дій покинули своє постійне місце проживання.

У Західній Європі це біженці (іммігранти до Австрії, Німеччини, Франція тощо країни) із Сомалі, Афганістану, Сирії тощо. В Україні це внутрішньо переміщені особи – категорія осіб, яка була створена у 2014 році у зв'язку з початком антитерористичної операції на сході України. Проте, Україна не єдина країна, де проживають внутрішньо переміщені особи.

Уряди країн, які прийняли цих людей на новому місці проживання, зіткнулися з низкою проблем, які потребували термінового чи постійного вирішення питань соціально-правового захисту:

- житло;
- робота;
- надання належної матеріальної допомоги;
- медичне обслуговування тощо.

Поряд із вирішенням цих основних питань це не менш важливо для цієї категорії є проблема їх соціальної та культурної реінтеграції, особливо вивчення мови – офіційної мови держави та англійської як найпоширенішої мови міжнародного спілкування; засвоєння традицій, культурних особливостей нового соціокультурного середовища; психологічна адаптація тощо.

Проаналізуємо досвід вирішення питань соціально-правового характеру в інших країнах.

Азербайджан. Військові дії в Нагірному Карабасі спричинили вимушене переселення в Азербайджан ще в останні роки існування

радянського союзу. Проголошення незалежності Азербайджану та Вірменії перетворило конфлікт у міждержавний. Восени 1991 року збройні сили Вірменії перейшли в наступ, в результаті якого майже все азербайджанське населення покинуло Нагірний Карабах. З метою вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб у 1992 р. було прийнято Закон «Про статус біженців і внутрішньо переміщених осіб», нині діє його редакція 1999 р. Закон передбачав низку соціальних гарантій. В основному це стосується:

- надання тимчасового проживання;
- безкоштовного проїзду;
- перевезення майна до місця тимчасового проживання;
- медичного обслуговування;
- забезпечення медикаментами;
- першочергового влаштування до спеціальних соціальних закладів осіб з інвалідністю та громадян похилого віку з числа внутрішньо-переміщених осіб;
- отримання матеріальної допомоги.

При переїзді внутрішньо переміщених осіб на постійне місце проживання компенсуються витрати на переїзд. Вони можуть заробляти без відсотків. Основними завданнями Державного комітету у справах внутрішньо переміщених осіб є:

- тимчасове розселення, репатріація та соціальний захист біженців, іммігрантів та осіб, які вимушено залишили свої домівки;
- визнання статусу біженця або вимушеного переселенця; поліпшення соціально-побутових умов проживання на звільнених від окупації територіях;
- збір статистичних даних про біженців та вимушених переселенців;
- співпраця з неурядовими та міжнародними організаціями з метою реабілітації, возз'єднання сімей, підвищення рівня зайнятості, подолання бідності, створення умов для повернення додому, будівництва житла та соціальних об'єктів для внутрішньо переміщених осіб.

В Азербайджані гостро стояла проблема працевлаштування. Ускладнювалось це й тим, що переважно сільські жителі опинилися в незнайомих умовах у містах, де важко було знайти роботу. У результаті багато сімей внутрішньо переміщених осіб поклалися виключно на державну допомогу. Відповідно рівень бідності був досить високий. Усе це спричинило серйозні соціальні проблеми:

- зростання захворюваності;
- спалахи інфекцій;
- невідвідування дітьми школи;
- поширення проституції та злочинності;
- виникнення серйозної напруги у стосунках між внутрішньо переміщеними особами та корінним населенням.

Оскільки більшість внутрішньо переміщених осіб не бачили для себе перспективи в Азербайджані, багато з них намагалися емігрувати або хоча б виїхати на заробітки за кордон, до Туреччини, Ірану, де переважно працювали у сфері обслуговування, або на будівництві тощо.

Через 20 років після переселення Азейбаржанська держава продовжує виплачувати грошову допомогу. Тому за цей період рівень бідності серед внутрішньо переміщених осіб знизився з 75 % до 15 % (у місцевого населення з 50% до 6%) [50].

Колумбія. Колумбія – це країна Південної Америки, яка протягом тривалого часу переживала складні конфлікти, включаючи внутрішні війни та насильство, що призвело до значної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). ВПО в Колумбії – це група людей, які були змушені покинути свої домівки через збройний конфлікт і насильство.

Важливі аспекти колумбійського досвіду роботи з ВПО включають:

1) Закон про внутрішньо переміщених осіб. В Колумбії діє Закон про внутрішньо переміщених осіб, ухвалений у 2011 році. Цей закон визнає права ВПО та забезпечує їм захист, зокрема право на безпеку, право на житло, освіту, медичне обслуговування та інші соціальні послуги.

2) Уряд Колумбії співпрацює з міжнародними та неурядовими організаціями для надання допомоги ВПО. Це включає в себе розміщення переселенців у тимчасових притулках, забезпечення харчуванням, медичною допомогою та психологічною підтримкою.

3) Одна з головних цілей програм у Колумбії – допомогти ВПО повернутися до нормального мирного життя після переселення. Це включає підтримку в пошуку нового дому, роботи та інтеграції в новому місці проживання.

4) Колумбія активно працює над забезпеченням прав жінок і дітей серед внутрішньо переміщених осіб, які часто стикаються з додатковими викликами та загрозами.

Колумбія продовжує працювати над соціальним та правовим захистом внутрішньо переміщених осіб та розробкою комплексних підходів для забезпечення їх інтеграції та підтримки в складних умовах переселення [50].

Грузія. Насправді внутрішньо переміщених осіб в цій країні набагато більше, ніж зареєстровано. Крім того, за оцінками, на території Південної Осетії є не менше 10 000 внутрішньо переміщених осіб, кількість внутрішньо переміщених осіб в Абхазії невідома, але приблизно 45 000 осіб повернулися спонтанно або періодично повертаються до своїх домівок у Гальському районі Абхазії. В цій країні діти отримують статус внутрішньо переміщених осіб, якщо обоє їхніх батьків є внутрішньо переміщеними особами.

Люди, які внаслідок бойових дій були змушені залишити місця постійного проживання, оселялися переважно у великих містах (наприклад, майже 40 % з них проживає в Тбілісі), а також у прикордонних з Абхазією районах. Більше половини з них – 54 % – жінки, 25 % – діти та 17 % – люди похилого віку.

З 1 серпня 2013 року триває перереєстрація внутрішньо переміщених осіб, метою якої є уточнення чисельності, складу та місця проживання цієї категорії населення, що необхідно для визначення конкретних потреб осіб та пошуку довгострокових рішень. Тим паче, що попередні реєстрації

стосувалися насамперед людей, які проживали у закладах масового розміщення, а це була велика група.

Уряд Грузії визначив три основні цілі для вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб – це поліпшення умов життя, поліпшення соціально-економічних умов, а також широке ознайомлення суспільства з проблемами цієї категорії населення. Спочатку були створені спеціальні центри колективного проживання внутрішньо переміщених осіб, але згодом від вирішення житлової проблеми відмовилися. Результатом такої політики стало те, що статистично 60 % внутрішньо переміщених осіб вважаються повністю інтегрованими в новому місці проживання, а 40 % не вважаються такими через низький матеріальний рівень життя. Тому в продовженні політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові громади наступним кроком є здобуття ними нової професії [1].

Цікавим є також досвід Грузії щодо:

- реалізації програм, які спрямовані на подолання проявів дискримінації внутрішньо переміщеної особи;
- застосування диференційованого підходу до визначення заходів соціального захисту з використанням бальної системи оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб з метою надання допомоги їх найбільш незахищеним категоріям;
- розширення державних цільових програм соціального захисту внутрішньо переміщених осіб;
- запровадження тимчасових податкових пільг для роботодавців, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб тощо.

Сербський досвід може бути корисним для українського законодавства у сенсі уповноваження органу державної влади зобов'язання надати внутрішньо переміщеній особі всі необхідні документи, а також сприяння в їх оформленні або відшкодування у разі втрати або пошкодження внаслідок переміщення [1].

Таким чином, міжнародна спільнота вже має надійний орієнтир для країн, які стикаються з проблемою внутрішньо переміщених осіб. Це схвалені ООН Керівні принципи щодо внутрішньо переміщених осіб. У них міститься визначення, хто такі внутрішньо переміщені особи. Ці принципи спрямовані на захист прав цих осіб напередодні переміщення, під час перебування в місцях тимчасового переселення. Основні принципи ґрунтуються на нормах міжнародного права, відображають і збігаються з ними. Вони широко визнані як важливий інструмент для надання допомоги внутрішньо переміщеним особам і для розробки відповідних національних інструментів [21].

Короткий огляд подій в Азербайджані, Грузії та Колумбії дозволяє дійти кількох висновків, які варто враховувати в Україні для підвищення рівня соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, їх досвід показує, що єдиним беззаперечним способом вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб є припинення конфлікту та повернення людей до рідних домівок. Проте центральним елементом у вирішенні проблеми має бути гуманітарна складова, яка не має залежати від політичних рішень. Очевидної шкоди в основному завдає політизація проблеми, вибіркове ставлення до внутрішньо переміщених осіб залежно від їх етнічної приналежності.

Відкладання активних дій проти внутрішньо переміщених осіб в надії, що вони вирішать свої проблеми шляхом повернення, може лише погіршити ситуацію, виникнення напруги у відносинах між внутрішньо переміщеними особами та корінним населенням у місцях проживання, використання взаємного невдоволення силами, спрямоване на подальшу дестабілізацію ситуації в країні.

Отже, використання міжнародного досвіду може бути цінним для розвитку та покращення соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в нашій країні. Деякі країни мають спеціальні закони чи програми, які гарантують соціально-правовий захист. Ці законодавчі акти

забезпечують внутрішньо переміщеним особам доступ до основних послуг, таких як житло, освіта, охорона здоров'я та соціальні виплати. Для забезпечення ефективного захисту внутрішньо переміщених осіб важливою є координація зусиль органів державної влади, організацій громадянського суспільства та міжнародних організацій, адже це дає можливість обмінюватися досвідом, ресурсами та реалізовувати спільні проекти для покращення умов життя цієї категорії населення.

2.3. Вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальних громад

Масова війна росії проти України спричинила різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, які, рятуючись від нападів агресора, змушені були змінити місце постійного проживання. За роки війни понад 8 мільйонів людей залишили свої домівки та переїхали в інші регіони України. З локалізацією активних бойових дій та звільненням окремих регіонів України частина внутрішньо переміщених осіб повернулася до місць постійного проживання. Проте значна частина людей не має можливості це зробити через продовження гарячої фази війни або втрату власного житла. Водночас багато громадян, які втратили житло, вирішують залишитися на тривале або постійне проживання в територіальних громадах, де перебували.

Внутрішньо переміщені особи були змушені адаптуватися до нових умов життя та інтегруватися в територіальні громади. Переміщення значної кількості людей вплинуло і на розвиток приймаючих територіальних громад. З одного боку, внутрішньо переміщені особи, які мають нагальну потребу в житлі, працевлаштуванні, послугах закладів освіти та охороні здоров'я, соціальному та правовому забезпеченні, створюють додаткову напругу в цих сферах соціальної діяльності, що негативно впливає на стосунки з місцевими жителями [1].

З іншого боку, багато внутрішньо переміщених осіб мають значний робочий, діловий і творчий потенціал, який можна використати для розвитку цих територій. Слід зазначити, що вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток громади є недостатньо вивченим. Враховуючи те, що проблема внутрішньо переміщених осіб набуває довготривалого характеру, а також те, що значна частина цих людей не повертається до місць попереднього проживання, варто більш глибоко вивчати цей потенціал.

За рахунок інтелектуального та виробничого потенціалу внутрішньо переміщених осіб можна досягти вирішення різноманітних питань місцевого

значення та реалізовувати програми підвищення матеріальних ресурсів територіальних громад. Таким чином, можна забезпечити стійкий баланс між потребами та можливостями внутрішньо переміщених осіб з урахуванням обов'язків місцевих органів влади, визначених законом самоврядування в розумінні забезпечення прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб без істотних втрат для територіальних громад. До позитивного впливу слід віднести: підвищення людського потенціалу території громади, покращуючи тим самим її якісні характеристики. Такий контингент збагачує кадровий потенціал районів переміщення; серед внутрішньо переміщених осіб значна частка переміщених осіб, які мали свій маленький бізнес. У них є певні ресурси та підприємницькі навички, які збагачують потенціал малого бізнесу у громадах.

Тож, вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальних громад може бути комплексним і мати як позитивні, так і негативні сторони. Розглянемо перш за все позитивні аспекти:

1) внутрішньо-переміщені особи можуть стати джерелом нової робочої сили для приймаючих територіальних громад, особливо з огляду на демографічні проблеми та нестачу робочої сили.

2) вводять свою унікальну культуру, традиції та мову, що сприяє культурному різноманіттю та взаєморозумінню в громаді. Внутрішньо переміщені особи часто утворюють міграційні групи, коли вони переїжджають у певні регіони чи міста зі схожими мовами, культурами чи етнічними коренями. Це може створити сприятливі умови для збереження їхніх традицій і спільного підтримання культурних елементів.

3) збільшення населення може сприяти розвитку місцевої економіки, оскільки зростає попит на різні товари та послуги.

4) більша кількість мешканців територіальної громади може призвести до збільшення податкових надходжень, які можна використовувати для розвитку та покращення інфраструктури та соціальних послуг.

Щодо негативних аспектів варто виокремити:

1) великий приплив внутрішньо переміщених осіб може спричинити соціальну напругу, особливо коли виникають конфлікти щодо розподілу ресурсів і конкуренції за робочі місця.

2) зростання населення може призвести до перевантаження інфраструктури, такої як дороги, школи та медичні заклади, які можуть бути недостатньо підготовлені до такого росту населення.

3) велика кількість внутрішньо переміщених осіб може призвести до погіршення екологічної ситуації в регіоні через збільшення споживання природних ресурсів і забруднення.

4) через велику кількість населення внутрішньо переміщені особи можуть мати обмежений доступ до соціальних та правових послуг і потребувати спеціальної підтримки для інтеграції в нові територіальні громади.

Проте важливо зазначити, що вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальних громад значною мірою залежить від ефективності міграційної політики, а також від зусиль приймаючих громад та самих внутрішньо переміщених осіб щодо спільного розвитку та створення позитивних умов для інтеграції. Внутрішньо переміщені особи сприяють збільшенню інвестиційних ресурсів для розвитку територій переміщення. Це відбувається з одного боку за рахунок власних фінансових ресурсів, які вони в основному спрямовують на будівництво житла. В умовах, коли ринок насичений масою товарів, це не створює додаткової напруги на ринку, а стимулює її виробництва. Проте в умовах недостатніх виробничих потужностей попит може призвести до зростання цін.

Отже, успішна інтеграція внутрішньо переміщених осіб – це спільний процес, який потребує зусиль як самої громади, так і влади. Національна та регіональна міграційна політика має сприяти створенню сприятливих умов для інтеграції та сприяти розвитку територіальних громад, які приймають внутрішньо переміщених осіб. Належне управління та планування можуть

допомогти забезпечити взаємовигідну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб та розвиток приймаючих територіальних громад.

Отже, вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальної громади може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, приплив внутрішньо переміщених осіб може збагатити громаду новими талантами, кваліфікованою робочою силою, а також розмаїттям культур і традицій. Це може сприяти економічному розвитку, збільшенню попиту на товари та послуги, підтримувати культурний обмін і розширення суспільного життя. З іншого боку, з припливом великої кількості населення можуть виникнути виклики, пов'язані зі збільшенням тиску на житловий фонд та інфраструктуру, можуть виникати конфлікти з місцевим населенням через обмежені ресурси чи конкуренцію на ринку праці. Крім того, цій категорії осіб може знадобитися додаткова соціальна допомога та підтримка, щоб успішно інтегруватися в нову громаду.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі нами проаналізовано вплив внутрішньо-переміщених осіб на розвиток територіальних громад: аналіз проблем та досвід зарубіжних країн у соціально-правовому захисті. Використання міжнародного досвіду може бути цінним для розвитку та вдосконалення соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб у нашій країні. Деякі країни мають спеціальні закони чи програми, які гарантують соціальний і правовий захист. Ці закони забезпечують доступ до основних послуг, таких як житло, освіта, охорона здоров'я та соціальні виплати. Для забезпечення ефективного захисту внутрішньо переміщених осіб важливою є координація зусиль органів державної влади, організацій громадянського суспільства та міжнародних організацій, оскільки це дає можливість для обміну досвідом, ресурсами та реалізації спільних проєктів для покращення умов життя цієї категорії населення. Так, серед проблем, з якими можуть зіткнутися внутрішньо переміщені особи в умовах територіальної громади, є реєстрація, харчування, житло, соціальні виплати, виховання дітей, особливо в дитячих садках, охорона здоров'я, працевлаштування працездатних членів сім'ї та забезпечення певного рівня життя. життя для сім'ї та освіти. Внутрішньо переміщені особи також стикаються з психологічними труднощами, економічними проблемами, соціальною ізоляцією та юридичними проблемами. Важливо звернути увагу на ці проблеми та приділити достатню увагу соціально-правовому захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади та надати їм необхідну підтримку для реінтеграції та покращення якості життя.

Вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальної громади може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, приплив внутрішньо переміщених осіб може збагатити громаду новими талантами, кваліфікованою робочою силою та розмаїттям культур і традицій. Це може сприяти економічному розвитку, збільшенню попиту на товари та послуги, культурному обміну та розширенню соціального життя. З іншого

боку, з припливом великої кількості мешканців можуть виникати виклики, пов'язані зі збільшенням тиску на житловий фонд та інфраструктуру, можуть виникати конфлікти з місцевим населенням через обмежені ресурси чи конкуренцію на ринку праці. Крім того, ця категорія осіб може потребувати додаткової соціальної допомоги та підтримки для успішної інтеграції в нову громаду.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Методи дослідження

База дослідження: Уманська територіальна громада – адміністративно-територіальна одиниця в Україні, до складу якої входять місто Умань та прилеглі до нього сільські населені пункти. Територіальна громада є базовим рівнем самоврядування в Україні, її створення передбачено реформою децентралізації, яка почала впроваджуватися у 2014 році [53].

Під час дослідження нами було використано інтерв'ю, анкетування та масове опитування – кількісним методом отримання первинних даних, інформації, яка дозволить дізнатися громадську думку щодо досліджуваного питання. Такий вид опитування широко використовуються при плануванні реформ, при реалізації соціальних програм, при вирішенні певної проблеми в житті якоїсь частини суспільства. Цей метод є досить поширеним методом збору інформації та думок.

Нами було опитано 30 внутрішньо переміщених осіб, що мешкають в уманській територіальній громаді. Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років і старше) громадянами України.

При оцінці ефективності заходів соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади нами було досліджено такі ключові показники соціально-правового захисту:

1) Доступ до основних потреб: одним із ключових показників ефективності соціально-правового захисту є забезпечення внутрішньо переміщених осіб доступом до житла, їжі, води, медичного обслуговування та освіти. Нам було важливо оцінити ступінь задоволення цих потреб, якість і доступність послуг.

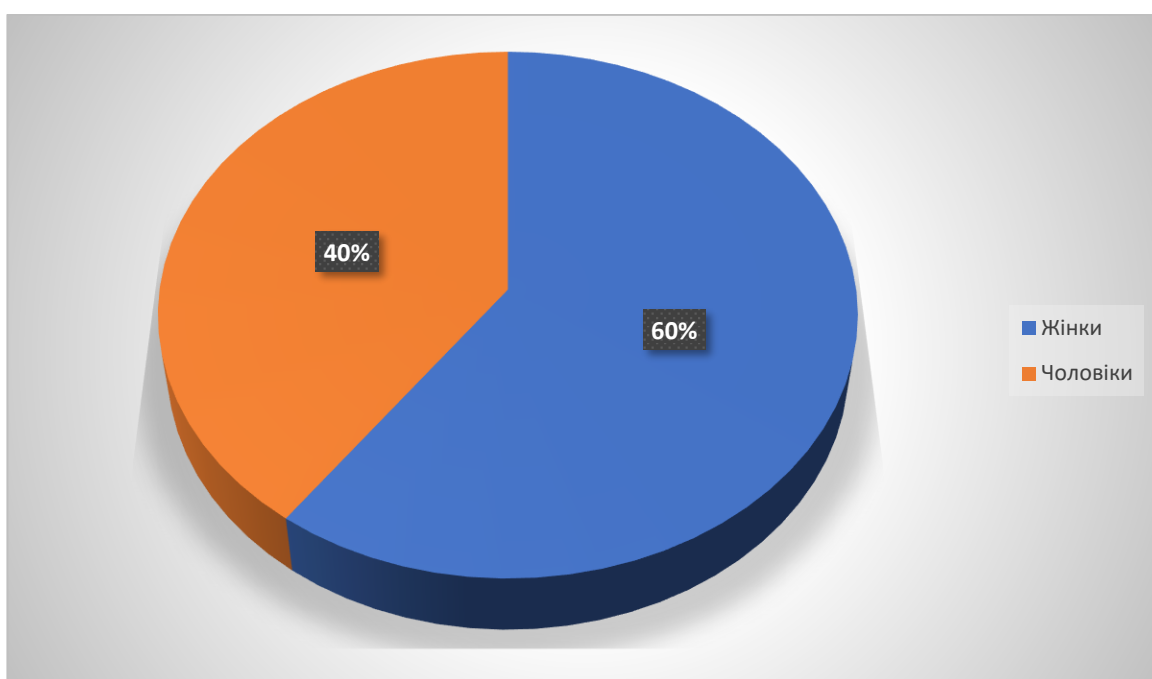
2) Інтеграція та соціальна підтримка: ефективні заходи забезпечують інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у новому місці проживання. Це включає можливості працевлаштування, освіти та підтримки громади. Проаналізовано, наскільки успішно здійснюється соціальна підтримка, щоб внутрішньо переміщених осіб могли адаптуватися до нових умов життя та повернутися до нормального життя.

3) Захист прав внутрішньо переміщених осіб: Оцінка ефективності має включати захист прав внутрішньо переміщених осіб від насильства, експлуатації та дискримінації.

Підсумовуючи, аналіз ефективності заходів соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб має бути широким та комплексним і охоплювати різні аспекти підтримки людей, які перебувають у складних умовах переміщення. Оцінка має базуватися на об'єктивних даних, активній участі внутрішньо переміщених осіб та співпраці між різними зацікавленими сторонами. Результати аналізу допоможуть визначити проблемні області, аби в подальшому можна було розробити вдосконалення програм і політики соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

3.2. Аналіз результатів дослідження

Серед внутрішньо переміщених осіб було опитано 60 % чоловіків і 40 % жінок. 40 % внутрішньо переміщених осіб мають неповнолітніх дітей. Більше половини з них виховують 1 дитину (60 %), 2 дитини у 30 %, 3–4 дитини мають 10 %. 20 % внутрішньо переміщених осіб зазначили, що серед близьких, з ким вони проживають, є людина, яка потребує стороннього догляду (людина з інвалідністю, тяжко хвора тощо).

Рис. 3.1. Стать респондентів

Наше дослідження показало, що 36,66 % внутрішньо переміщених осіб не запитували про їх потреби у державних установах і службах після переміщення. 49,99 % внутрішньо переміщених осіб було опитано при постановці на облік. 13,99 % іноді запитували про свої потреби.

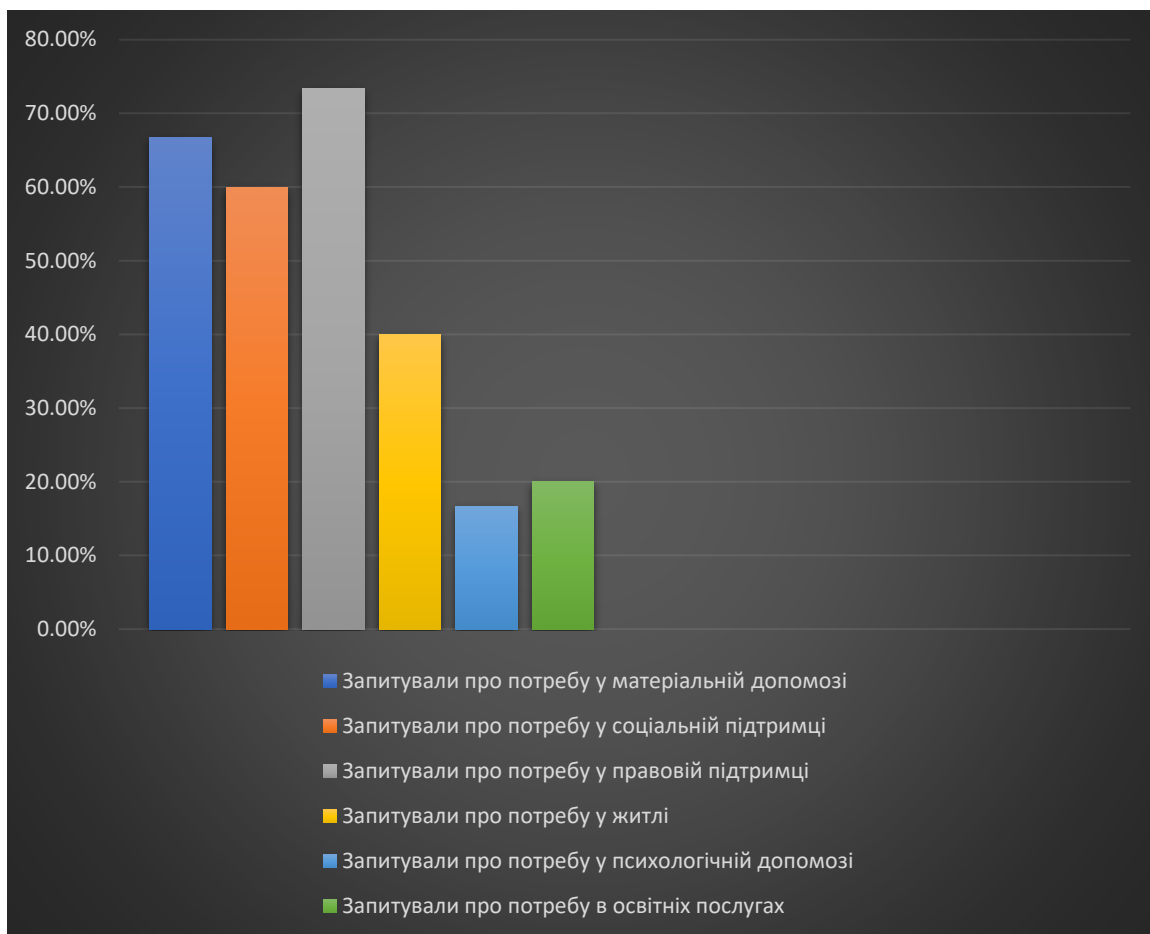

Рис. 3.2. Результати відповідей на запитання щодо інтересу відносно потреб внутрішньо переміщених осіб

Незначну частину внутрішньо переміщених осіб (14,1 %) було опитано, коли вони ставали на облік. 11,4 % опитаних вказали, що їх «іноді опитують» про потреби. І тільки у 2,5 % переміщених осіб питають про потреби кожного разу, коли вони звертаються до спеціалістів. Отже, спеціалісти різних державних органів фактично не цікавляться потребами більшості внутрішньо переміщених осіб та не можуть організовувати програми допомоги, спираючись на реальні дані.

Нами було визначено значну частину внутрішньо переміщених осіб, які мають досить багато проблем, вирішення яких неможливе без участі громади, місцевих органів влади та соціальної допомоги. Найчастіше у державних органах запитували про медичну допомогу – 66,66 %; про матеріальну допомогу запитували у 60 % внутрішньо переміщених осіб; про соціальну підтримку запитували у 83 % осіб; щодо правової підтримки – було опитано 73,33 % осіб. Про потреби у житлі запитували у 40 %. Найменше дізнавалися про необхідність психологічної допомоги 16,6 % та освітні послуги – 20 %. Отож, найчастіше внутрішньо переміщених осіб

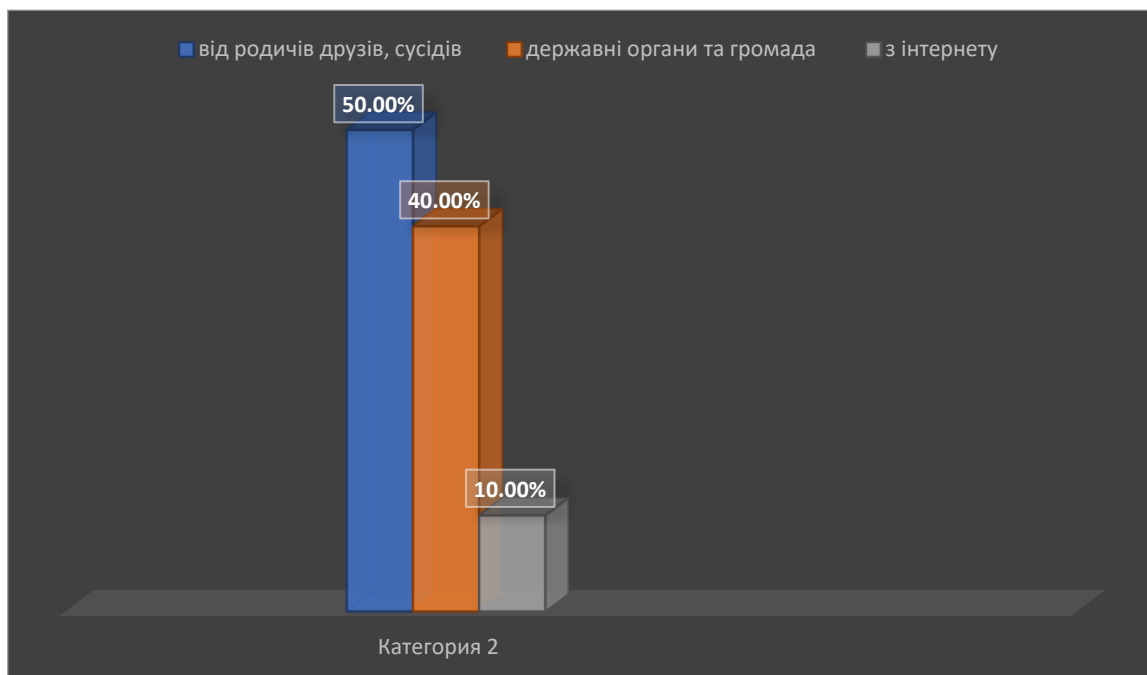
намагаються запитати про те, в чому можуть допомогти, тобто, якщо є якась програма чи виділена певна матеріальна допомоги.

Рис. 3.3. Результати відповідей респондентів щодо потреб

Респондентів запитували про джерела, з яких вони отримують інформацію про соціальний та правовий захист. Найпоширенішими джерелами інформації є родичі, друзі та сусіди, які складають 50% відповідей. Це свідчить про те, що багато респондентів довіряють інформації, яку вони отримують від своїх родичів та друзів; 40% респондентів сказали, що отримують інформацію про соціальний та правовий захист від органів державної влади та територіальної громади. Це свідчить про те, що ці установи відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до інформації про права та соціальний захист.

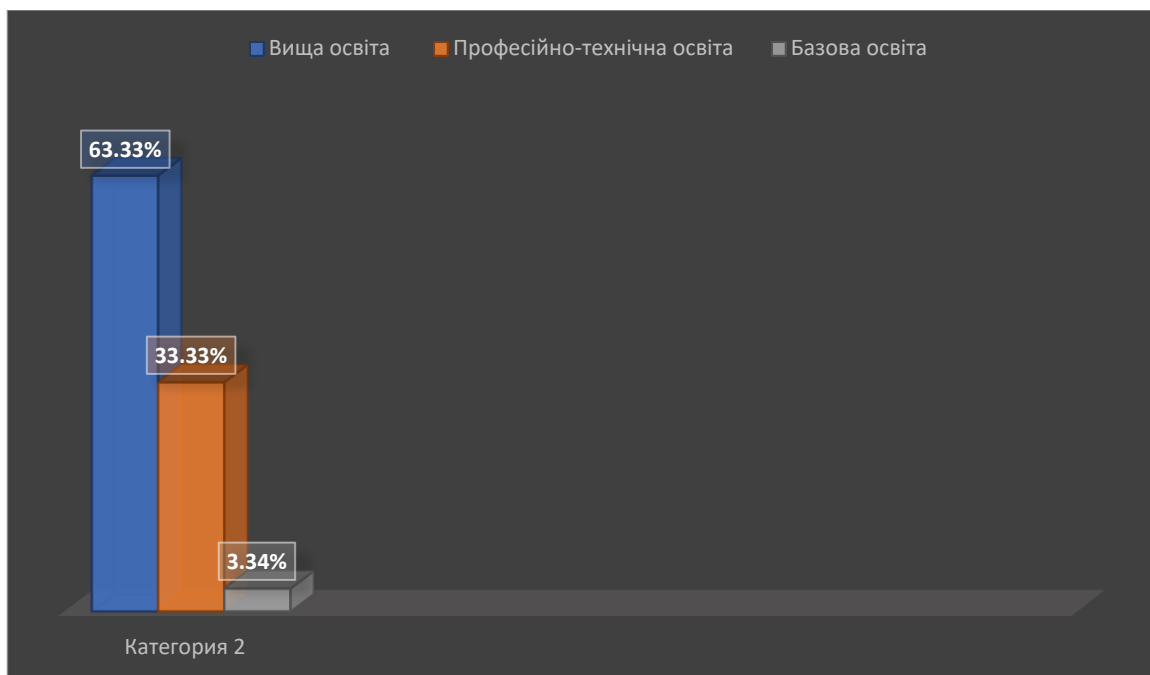
Лише 10% ВПО отримують інформацію про соціальний та правовий захист через Інтернет. Це вказує на те, що доступ до Інтернету є обмеженим або менш популярним джерелом інформації для цієї групи респондентів.

Рис. 3.4. Результати дослідження щодо основних джерел інформації стосовно внутрішньо переміщених осіб

Згідно з результатами дослідження більшість внутрішньо переміщених осіб – 50 % мають непошкоджене житло, яке вони покинули. 40 % опитаних вказали, що їх минуле місце проживання є пошкодженим або зруйнованим. Проте тільки 6,66 % мають відповідні документи про це.

Серед внутрішньо переміщених осіб достатньо висока кількість людей з вищою освітою – 63,33 %. 33,33 % опитаних мають професійно-технічну освіту. 3,34 % респондентів мають базову освіту. Загалом, майже всі внутрішньо переміщені особи мають певний рівень освіти.

Рис. 3.5. Рівні освіти внутрішньо переміщених осіб

Також респондента додатково було поставлено питання «Чи маєте Ви потребу в додатковому навчанні?». Результати показують, що більшість респондентів, а саме 83,34%, не визначили потреби у подальшому навчанні чи курсах. Це може свідчити про те, що більшість із них вважає, що їхні знання та навички достатні для виконання поточних завдань чи роботи. Зацікавленість у подальшій освіті: 16,66% респондентів виявили бажання пройти курси для отримання додаткових знань та навичок. Це може свідчити про їхню мотивацію вдосконалювати свою професійну компетентність, розвиватися або підвищувати шанси на кар'єрний ріст.

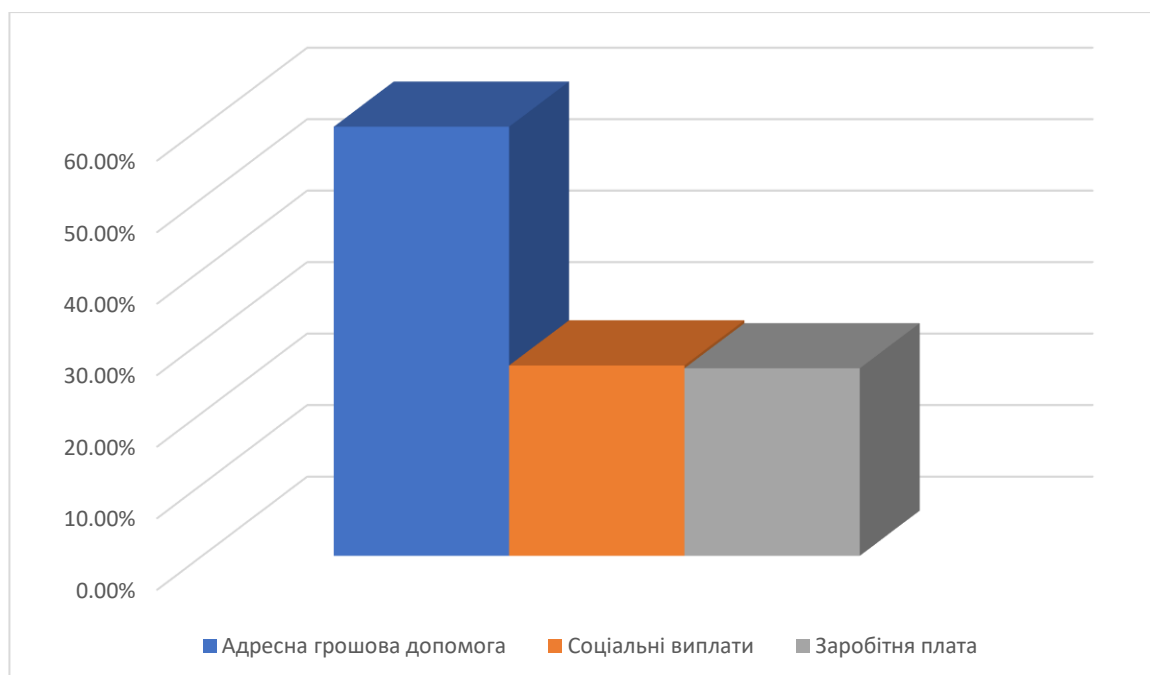

Рис. 3.6. Результати відповідей респондентів на питання «Чи маєте Ви потребу в додатковому навчанні?»

Даючи аналіз відповідей щодо внутрішньо переміщених осіб, які мають неповнолітніх дітей – не виявлено проблем із влаштуванням дітей до дитячого садка або школи.

Щодо соціального захисту, варто відзначити що для більшості внутрішньо переміщених осіб основними джерелами засобів існування є адресна грошова допомога 60 %. Також, 26,6 % вказали, що отримують інші соціальні виплати. Більша частина внутрішньо переміщених осіб вказали що основне джерело доходів – заробітня плата – 26,2 % респондентів.

Рис. 3.7. Результати відповідей респондентів щодо основних джерел доходу

Для 60,00 % працюючих внутрішньо-переміщених осіб робота є постійною. 30,00 % вказали, що працевлаштування є тимчасовим. 10,00 % працюють на сезонних роботах.

Під час дослідження нами було виявлено 20% внутрішньо переміщених осіб, які вважають, що потребують правової допомоги. Це свідчить про те, що існує підвищена потреба в юридичній підтримці та порадах.

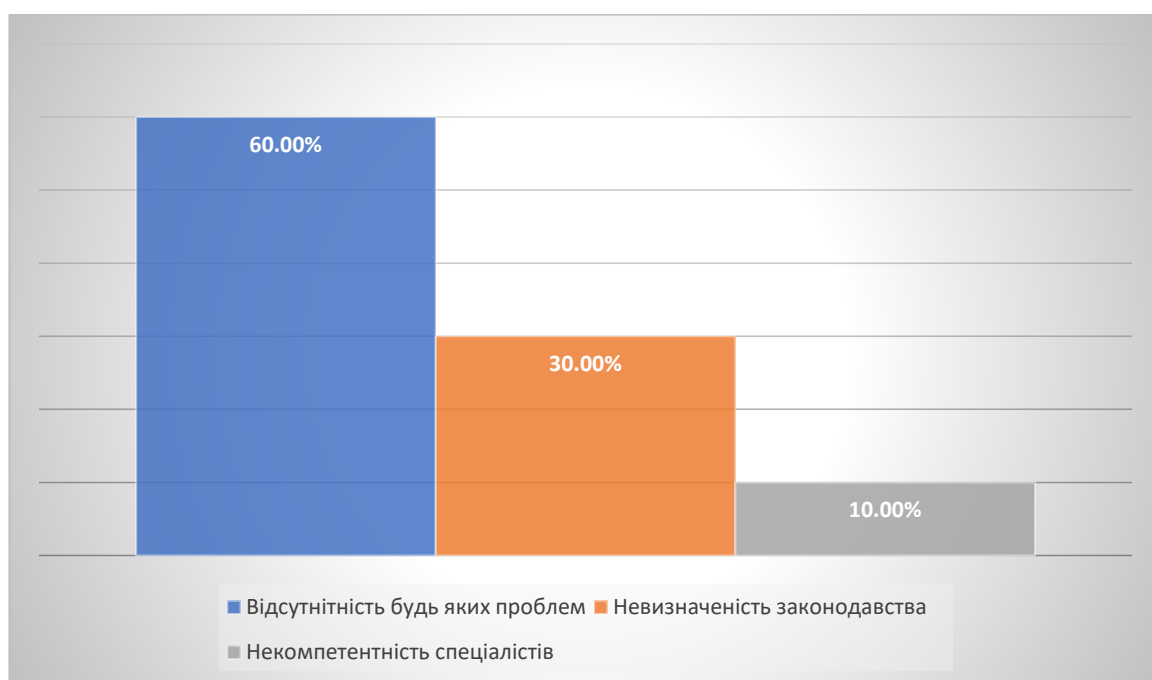
Більшість опитаних ВПО (80%) заявили, що вважають отримання правової допомоги в громаді цілком доступним. Тобто, більшість з них відчують, що можуть отримати необхідну юридичну підтримку в своїй громаді.

60% тих, хто звернувся за правовою допомогою, сказали, що не мали проблем. Це може означати, що деякі люди задоволені якістю та результатами правової допомоги, яку вони отримують.

30% сказали, що вони стикаються із законодавчою невизначеністю. Це може вказувати на те, що є проблеми з розумінням тлумачення законодавства або вирішенням складних правових питань.

10% повідомили, що стикалися з некомпетентними спеціалістами. Тобто, існують проблеми з якістю надання правової допомоги або про недостатню кваліфікацію спеціалістів.

Загалом результати свідчать про певну потребу в правовій допомозі серед ВПО, але більшість вважає, що вони мають доступ до неї в громаді.

Рис. 3.8. Розподіл відповідей респондентів щодо забезпечення їм правової допомоги

На питання «Чи задоволені Ви доступністю та якістю соціальних послуг в територіальній громаді, де наразі перебуваєте?» відповіді розділились наступним чином: 70% респондентів відповіли, що задоволені наявністю та якістю соціальних послуг у територіальній громаді, де вони зараз проживають. Це свідчить про те, що більшість людей вважають, що їхні потреби в соціальних послугах задовольняються належним чином.

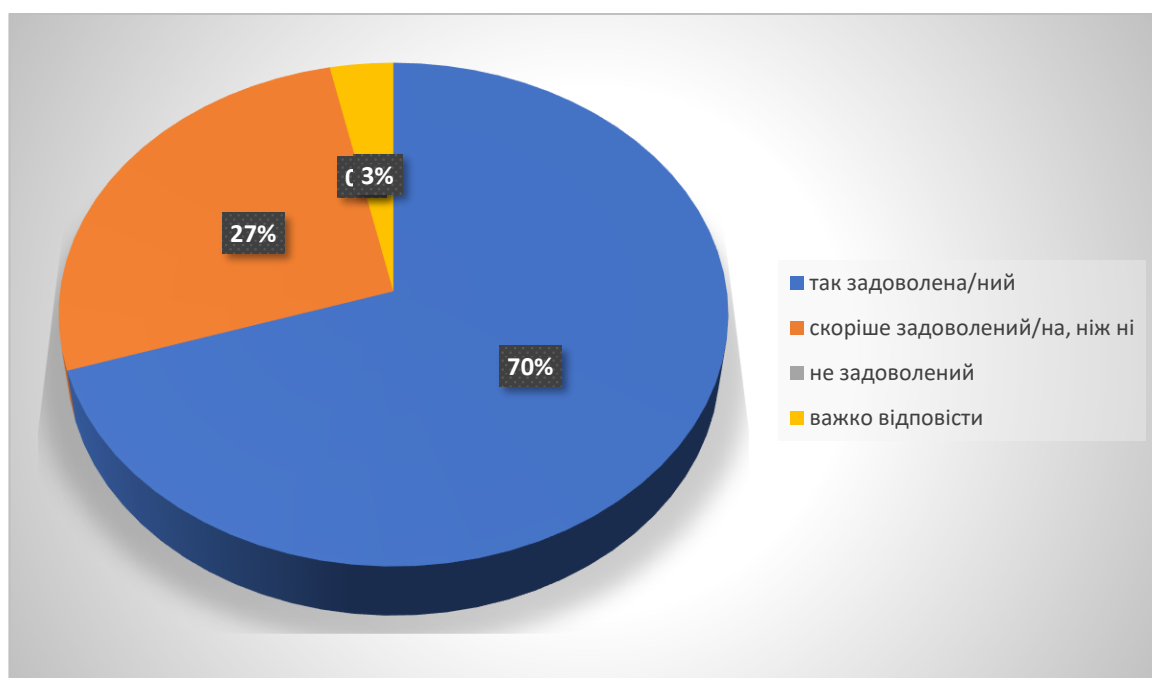
Середній рівень задоволеності: 26,66% респондентів відповіли, що більше задоволені, ніж ні, наявністю та якістю соціальних послуг. Це може свідчити про те, що ця група має деякі позитивні аспекти в наданні послуг,

але також є деякі проблеми або недоліки, які потребують уваги та вдосконалення.

Низький рівень незадоволення: 0% респондентів відповіли, що «не задоволені» наявністю та якістю соціальних послуг. Це позитивний результат, оскільки відсутність негативних відповідей свідчить про те, що ніхто з респондентів не вважає ситуацію в територіальній громаді настільки поганою, щоб висловлювати невдоволення.

3,34% респондентів сказали, що їм важко дати чітку відповідь на запитання про задоволеність. Це може бути тому, що у них змішані думки або вони не впевнені у своїх відповідях.

Загалом результати свідчать про те, що більшість респондентів (понад 90%) вважають наявність та якість соціальних послуг на своїй території задовільними або позитивними. Для наочності зобразимо отримані результати у вигляді діаграми.

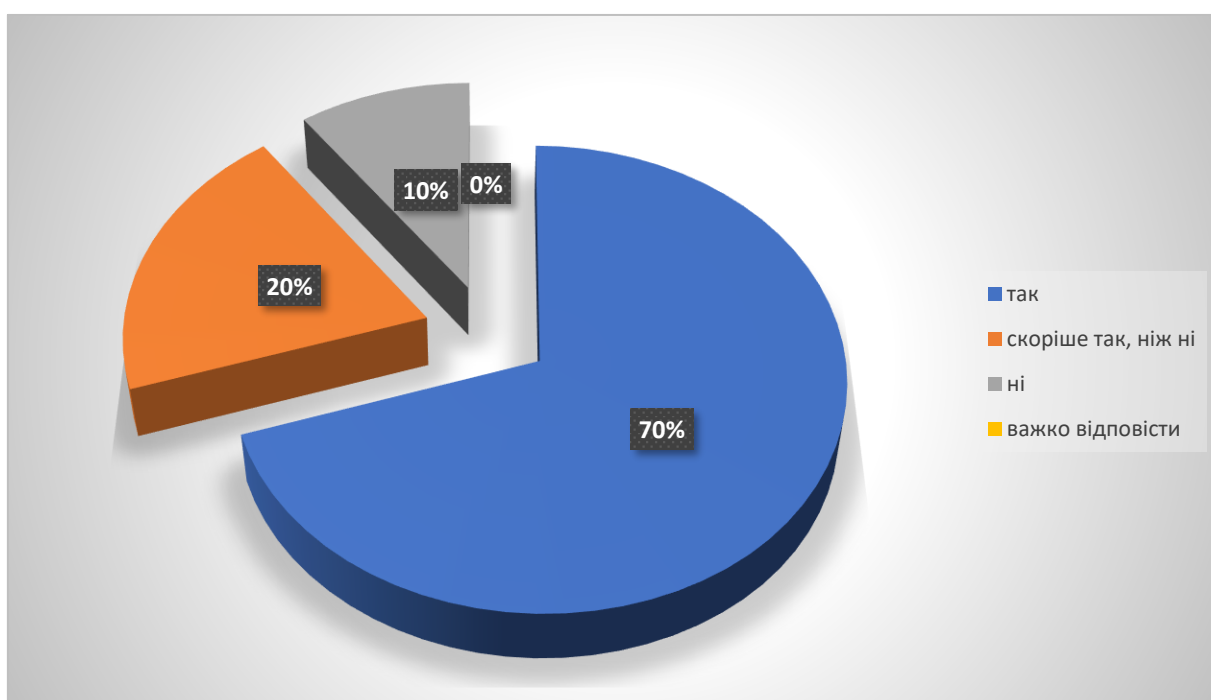
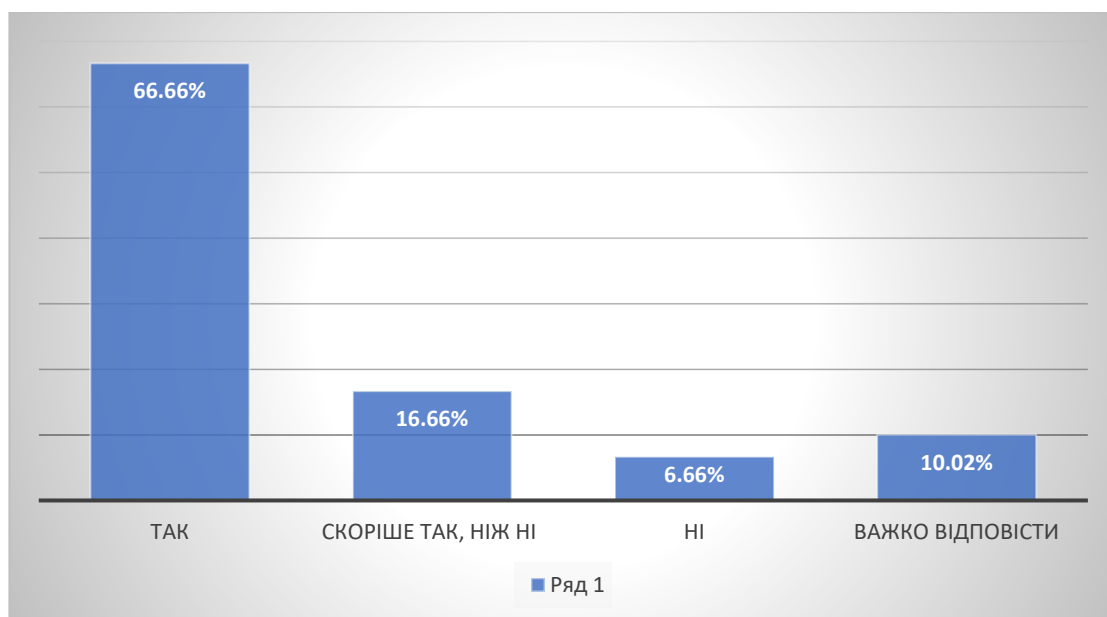
Рис. 3.9. Результати відповідей респондентів на питання «Чи задоволені Ви доступністю та якістю соціальних послуг в територіальній громаді, де наразі перебуваєте?»

Наступне питання, яке було поставлено респондентам «Чи вважаєте Ви, що існуючі соціальні заходи в Україні ефективно захищають права та інтереси громадян?». Відповіді респондентів розділились наступним чином: 66,66% респондентів відповіли, що вважають існуючі в Україні соціальні заходи ефективними для захисту прав та інтересів громадян. Це свідчить про те, що більшість із них позитивно ставляться до заходів соціального захисту, які впроваджуються в нашій країні; 16,66% респондентів відповіли, що «скоріше так, ніж ні» вважають діючі соціальні заходи ефективними. Це може свідчити про те, що ця група позитивно оцінює існуючі соціальні заходи, але також має певні сумніви чи проблемні моменти, які потребують уваги.

6,66% респондентів відповіли, що «ні» не вважають ефективними існуючі соціальні заходи. Це може свідчити про досить негативне ставлення цієї групи до чинних заходів соціального захисту.

10,02% респондентів зазначили, що важко дати чітку відповідь на запитання про ефективність соціальних заходів. Це може бути тому, що вони мають неоднозначні думки або невпевнені у своїй оцінці.

Загалом результати свідчать про те, що більшість респондентів вважають існуючі в Україні соціальні заходи ефективними або оцінюють їх ефективність позитивно. Проте є групи, які мають певні сумніви чи негативне ставлення до ефективності заходів.

Рис. 3.10. Результати відповідей респондентів на питання «Чи вважаєте Ви, що існуючі соціальні заходи в Україні ефективно захищають права та інтереси громадян?»

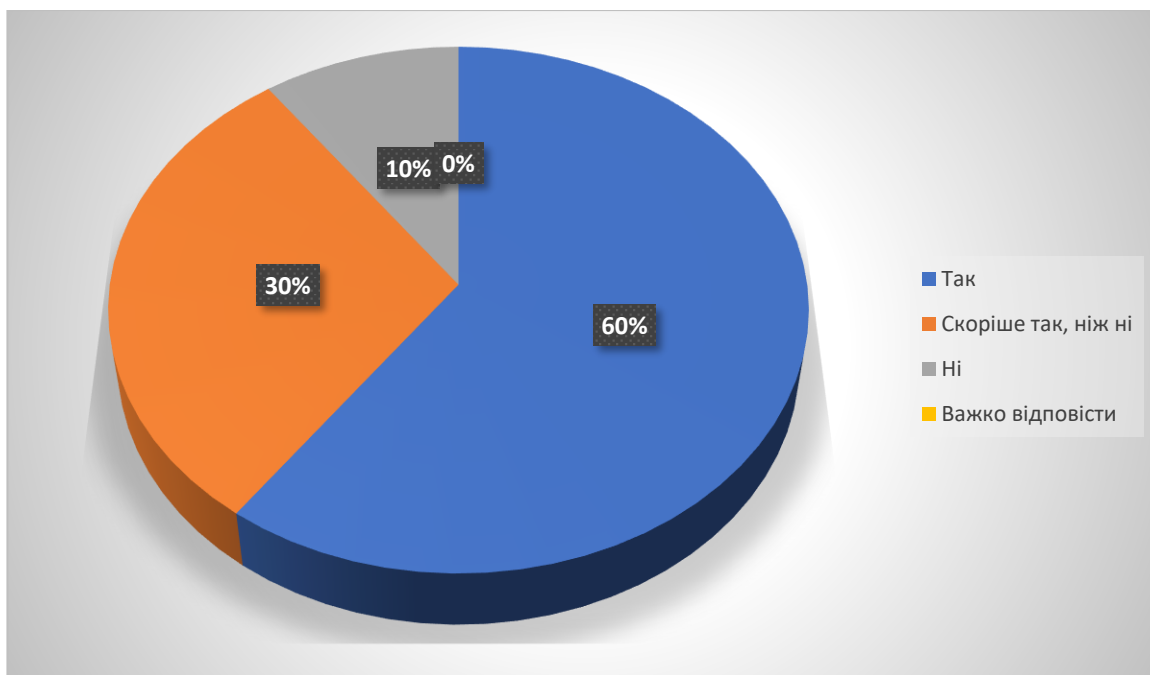
На питання «Чи вважаєте ви, що інформація про соціальні послуги та програми має достатню розповсюдженість серед громадян?». Відповіді респондентів розділились наступним чином: «так» – 70 %; «скоріше так, ніж ні» – 20 % – це може означати, що, незважаючи на наявність інформації, вона може бути не настільки широко поширеною або доступною, як вам

хотілося б; «ні» – 10 %» – деякі респонденти вважають, що інформація про соціальні послуги та програми не надається або недостатньо розкривається широкій громадськості; «важко відповісти» – 0 %. Отримані результати внесено у діаграму.

Рис. 3.11. Результати відповідей респондентів на питання «Чи вважаєте ви, що інформація про соціальні послуги та програми має достатню розповсюдженість серед громадян?»

Такі результати діаграми свідчать про те, що хоча більшість респондентів вважають інформацію про соціальні послуги та програми достатньою, все ж є певна кількість людей, які вважають поширення інформації незадовільним.

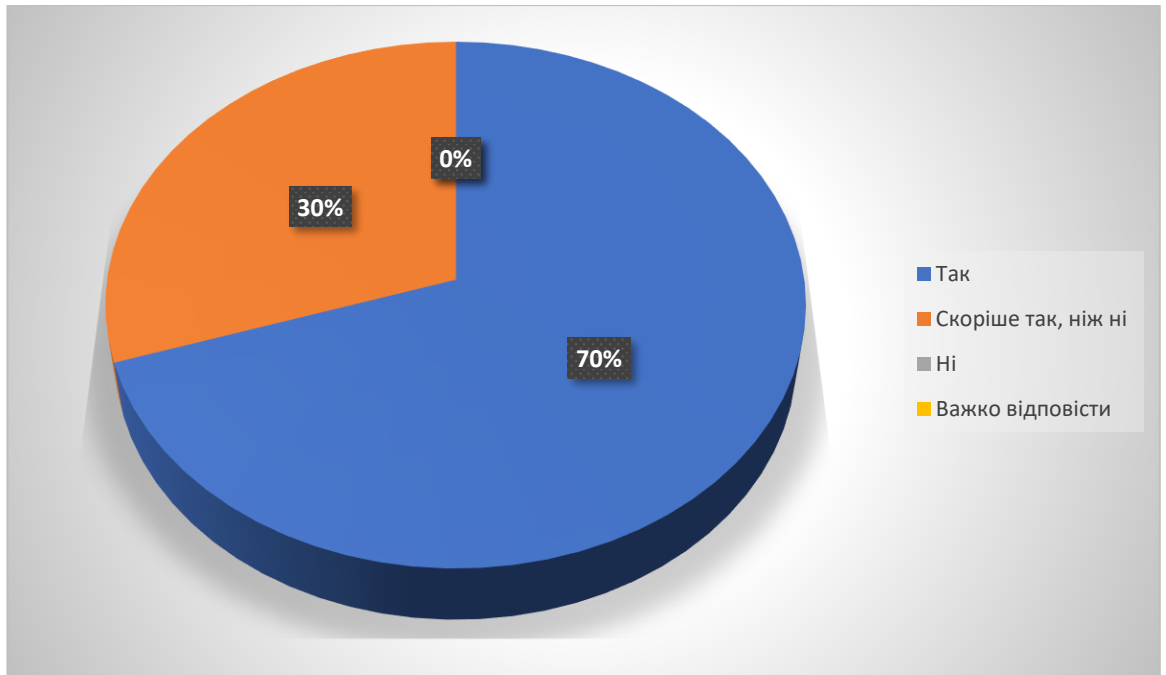
Наступним питанням до внутрішньо переміщених осіб було таке «Чи відчуваєте ви підтримку держави щодо забезпечення соціально-правового захисту громадян?». Відповіді були наступними: «так» – 60 %; «скоріше так, ніж ні» – 30 % – що може свідчити про те, що навіть якщо підтримка є, в системі соціально-правового захисту існують певні проблеми чи недоліки, які не дозволяють повною мірою відчути підтримку держави; «ні» – 10 %» – що свідчить про те, що деякі внутрішньо переміщені особи не відчувають підтримки з боку держави у сфері соціально-правового захисту громадян; «важко відповісти» – 0 %. Отримані результати внесено у діаграму.

Рис. 3.12. Результати відповідей респондентів на питання «Чи відчуваєте ви підтримку держави щодо забезпечення соціально-правового захисту громадян?»

Проте щодо питання «Чи вважаєте ви, що система соціально-правового захисту потребує поліпшення?» відповіді розподілились досить по різному: «так» – 70 %; 30% вважають, що система соціально-правового захисту потребує поліпшення. Це може вказувати на те, що деякі опитані бачать можливість покращення системи. Цікавим є те, що жоден з опитаних не вважає, що система соціально-правового захисту не потребує вдосконалення. Це свідчить про те, що всі респонденти бачать можливості для вдосконалення цієї системи. Отримані результати зобразимо у вигляді діаграми.

Рис. 3.13. Результати відповідей респондентів на питання «Чи вважаєте ви, що система соціально-правового захисту потребує поліпшення?»

Коли респондентів запитали «Чи маєте ви пропозиції щодо удосконалення соціально-правового захисту в Україні?», ними було надано такі найпоширеніші варіанти пропозицій:

1) Стимулювати створення нових робочих місць, підтримувати підприємництво та інновації, а також розвивати професійну освіту та навчання для підвищення зайнятості населення у територіальних громадах.

2) Розвивати систему загального медичного страхування, покращувати інфраструктуру закладів охорони здоров'я та забезпечувати доступність медичних послуг для всіх верств населення.

3) Розвивати сільське господарство у територіальних громадах та розвиток села, підтримувати фермерів та сільські громади для забезпечення їх соціального захисту.

Отже, підведемо підсумок щодо рівня соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади. Результати свідчать про певну потребу в правовій допомозі серед внутрішньо

переміщених осіб, але більшість вважає, що вони мають доступ до неї в громаді.

Більшість респондентів (понад 90%) вважають наявність та якість соціальних послуг на своїй території задовільними або позитивними, тако респонденти відзначають, що вважають існуючі в Україні соціальні заходи ефективними або оцінюють їх ефективність позитивно. Проте є групи, які мають певні сумніви чи негативне ставлення до ефективності заходів.

Загальний висновок опитування щодо системи соціально-правового захисту свідчить, що більшість респондентів (70%) вважають, що система потребує вдосконалення. Це свідчить про наявність проблем і недоліків у діючій системі, які вони бачать і хочуть покращити. Цікаво, що третина респондентів (30%) також погоджуються з необхідністю вдосконалення системи соціально-правового захисту. Це може свідчити про те, що не всі респонденти стикаються з проблемами, але все ж бачать можливості для вдосконалення та підвищення ефективності.

Варто зазначити, що жоден з опитаних не відповів, що система соціально-правового захисту не потребує вдосконалення. Це свідчить про те, що всі респонденти усвідомлюють, що неможливо досягти ідеальної системи, і завжди є місце для вдосконалення та розвитку.

Загалом результати опитування свідчать про широкий спектр поглядів на систему соціально-правового захисту, але одностайно вказують на необхідність пошуку шляхів її вдосконалення з метою забезпечення більш ефективного та справедливого захисту внутрішньо переміщених осіб.

3.3. Шляхи підвищення рівня соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади

Однією з головних складових, що визначають зміст категорії «соціально-правова держава», є соціальний та правовий захист. Без вироблення шляхів створення ефективної системи соціально-правового захисту, який би відповідав міжнародним стандартам, неможливо побудувати реальну, соціально-правову державність в Україні.

Прагнення України приєднатися до Європейського Співтовариства Націй та Європейського Союзу неможливе без створення системи правових, економічних, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ і організацій, які впливатимуть і сприятимуть підтримці соціально-правової стабільності у суспільстві, створення умов для зростання добробуту населення, забезпечення належного рівня та якості життя населення. Реалізація соціальної політики щодо будь-якої категорії громадян неможлива без реалізації соціально-правового захисту, адже він є необхідним елементом функціонування держави в умовах ринкової економіки.

Зростає потреба в ефективному соціально-правовому захисті зумовлені погіршенням добробуту внутрішньо переміщених осіб в умовах економічних і соціальних трансформацій під час переходу до ринкового розвитку суспільства, коли значна кількість людей досягає межі виживання. Поглиблюється соціальне та майнове розшарування, що призводить до дисбалансу можливості задоволення основних соціальних потреб населення. Рівень і якість життя залишається низьким.

За результатами проведеного нами дослідження з метою підвищення рівня реагування на існуючі потреби внутрішньо переміщених осіб нами було розроблено такі рекомендації:

– при організації системи обліку потреб внутрішньо переміщених осіб рекомендовано враховувати той факт, що переміщення в більшості випадків відбувається родинами. У зв'язку з цим базовою одиницею під час обліку

потреб внутрішньо переміщеної особи варто вважати родину повністю, а не конкретну особу. Такий підхід дасть можливість врахувати специфічні потреби, пов'язані з наявністю в сім'ї представників вразливих категорій: дітей, людей похилого віку, людей з хронічними захворюваннями, людей з інвалідністю тощо.

– варто враховувати, що потреби внутрішньо переміщених осіб не є постійним переліком. Перелік потреб може змінюватися під впливом внутрішніх процесів і зовнішніх обставин. Для прикладу зміна пори року, активізує потребу в сезонному одязі та взутті, а наближення зимового сезону означає необхідність адаптації житла до погодних умов з урахуванням можливих відключень електроенергії. Варто проводити регулярне оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб.

– необхідним є розробка заходів, програм і проектів які б враховували не лише матеріальні та фінансові проблеми внутрішньо переміщених осіб, але й були спрямовані на мінімізацію негативних наслідків ситуації, пов'язаної з наявністю нематеріальних проблем;

– надати внутрішньо переміщеним особам актуальну інформацію про можливість надання допомоги за принципом «єдиного вікна», а також єдиної електронної довідки;

– розробляючи систему допомоги внутрішньо переміщеним особам, варто вивчити та враховувати досвід зарубіжних країн, які мали справу з подібними проблемами;

– паралельна розробка заходів реагування на надзвичайні ситуації для відпрацювання сценаріїв пошуку довгострокових рішень, тобто місцева інтеграція в місцях проживання або переселення чи влаштування в інший регіон країни;

– забезпечення індивідуального підходу до вирішення проблеми з урахуванням соціально-демографічних характеристик, освіти, складу сім'ї, побажань громадян;

– дотримання принципу добровільності при переселенні або повернення до місць постійного проживання;

– внутрішньо переміщені особи часто є вразливими до змін середовища та можливих конфліктів у громадах. Пріоритетом є забезпечення їх особистої безпеки та захисту від насильства та злочинів;

– допомога внутрішньо переміщеним особам в набутті нових навичок і професій може сприяти їхній незалежності та інтеграції на ринку праці. Розвиток власних навичок дозволить їм задовольнити свої основні потреби;

– важливим є дотримання гендерної рівності: врахування гендерних аспектів є важливим, оскільки внутрішньо переміщені жінки та дівчата можуть зіткнутися з особливими проблемами та загрозами;

– залучення внутрішньо переміщених осіб до діяльності громади та участь у прийнятті рішень може сприяти їх інтеграції та збереженню гідності;

– регулярний моніторинг та оцінка ефективності заходів соціально правового захисту внутрішньо переміщених осіб допоможе виявити недоліки та змінити підходи до роботи з цією категорією населення;

– необхідним є створення органів чи механізмів, які будуть відповідати за захист прав внутрішньо переміщених осіб та здійснювати контроль за дотриманням цих прав. Ці органи мають діяти незалежно, ефективно та прозоро.

– значно може покращити ситуацію забезпечення внутрішньо переміщеним особам доступу до якісної освіти та медичної допомоги допоможе покращити їхню ситуацію, інтеграцію та забезпечить збереження їхніх прав на рівний доступ до освіти та медичної допомоги;

– співпраця з міжнародними організаціями та партнерами може сприяти підвищенню рівня захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам.

– важливо поширювати інформацію про права внутрішньо переміщених осіб та можливості їх захисту серед широкої громадськості;

– розгляд можливостей стимулювання роботодавців щодо працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

– громади можуть створювати програми реабілітації та психосоціальної підтримки для внутрішньо переміщених осіб, особливо тих, хто пережив травматичні події. Це може включати консультування, психотерапію та інші форми підтримки.

З огляду на те, що кожна громада має свої унікальні виклики та потреби, адаптація та індивідуальний підхід є важливими для успішної реалізації заходів щодо підвищення соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб. Підтримка участі самих внутрішньо переміщених осіб у створенні та реалізації програм і проектів також є важливим елементом, який забезпечить їхні потреби та інтереси.

Отже, стратегічне завдання України вийти на рівень економічно розвиненої держави вимагає серйозної роботи з удосконалення шляхів захисту прав і свобод людини, демократизації всіх складових суспільного життя, економічного зростання та забезпечення механізмів і умов для створення матеріального духовного благополуччя населення. Найважливішим аспектом цієї проблеми, відображенням місця людини в системі державної політики, є стан її соціально-правового захисту та забезпечення соціальних гарантій.

Висновки до 3 розділу

У третьому розділі нами було проведено дослідження на базі Уманської територіальної громади. Нами було опитано 30 внутрішньо переміщених осіб віком від 18 до 50 років. Як показали результати дослідження існує певна потреба в правовій допомозі серед внутрішньо переміщених осіб, але більшість вважає, що вони мають доступ до неї в громаді.

Більшість респондентів (понад 90%) вважають наявність та якість соціальних послуг на своїй території задовільними або позитивними, так респонденти відзначають, що вважають існуючі в Україні соціальні заходи ефективними або оцінюють їх ефективність позитивно. Проте є групи, які мають певні сумніви чи негативне ставлення до ефективності заходів.

Загальний висновок опитування щодо системи соціально-правового захисту свідчить, що більшість респондентів (70%) вважають, що система потребує вдосконалення. Це свідчить про наявність проблем і недоліків у діючій системі, які вони бачать і хочуть покращити. Цікаво, що третина респондентів (30%) також погоджуються з необхідністю вдосконалення системи соціально-правового захисту. Це може свідчити про те, що не всі респонденти стикаються з проблемами, але все ж бачать можливості для вдосконалення та підвищення ефективності.

Варто зазначити, що жоден з опитаних не відповів, що система соціально-правового захисту не потребує вдосконалення. Це свідчить про те, що всі респонденти усвідомлюють, що неможливо досягти ідеальної системи, і завжди є місце для вдосконалення та розвитку.

Загалом результати опитування свідчать про широкий спектр поглядів на систему соціально-правового захисту, але одностайно вказують на необхідність пошуку шляхів її вдосконалення з метою забезпечення більш ефективного та справедливого захисту внутрішньо переміщених осіб.

Тому стратегічне завдання України щодо виходу на рівень економічно розвиненої держави вимагає серйозної роботи з удосконалення шляхів

соціально-правового захисту людини, демократизації всіх складових суспільного життя, економічного зростання, забезпечення механізмів і умов формування матеріального і духовного життя. добробуту населення. Найважливішим аспектом цієї проблеми, відображенням місця людини в системі державної політики, є стан її соціально-правової захищеності та забезпечення соціальних гарантій.

ВИСНОВКИ

Внутрішньо переміщені особи часто перебувають у ситуації соціальної вразливості, оскільки вони втратили звичну соціальну мережу та підтримку. У новому середовищі вони можуть зіткнутися з дискримінацією та нерозумінням. Ефективний соціально-правовий захист сприятиме підтримці інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові умови територіальної громади, тим самим сприятиме стабільності та розвитку особистості та всієї громади.

Відповідно до поставлених завдань у магістерській роботі:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб. Внутрішньо переміщені особи – це категорія людей, які були змушені залишити свої домівки, але залишаються в межах своєї країни. Вони стають внутрішньо-переміщеними особами через конфлікт, насильство, стихійні лиха або порушення прав людини, порівняно з біженцями, вони не перетинають міжнародних кордонів і залишаються у своїй країні. Як наслідок, їхній статус і захист регулюються внутрішніми законами та політичними механізмами країни, в якій вони знаходяться.

Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади включає ряд заходів, спрямованих на забезпечення їх прав і потреб. Це включає доступ до житла, охорони здоров'я, освіти, працевлаштування, соціального забезпечення та інших соціальних виплат. Законодавчі норми та політичні стратегії спрямовані на забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб від дискримінації, насильства та жорстокого поводження, а також на створення умов для їх інтеграції в нове середовище.

2. Проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб та проблеми, з якими стикаються внутрішньо-переміщені особи в громадах та вплив внутрішньо-переміщених осіб на розвиток територіальних громад. Використання міжнародного досвіду може бути цінним для розвитку та вдосконалення соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб у нашій країні. Деякі країни

мають спеціальні закони чи програми, які гарантують соціальний і правовий захист. Ці закони забезпечують доступ до основних послуг, таких як житло, освіта, охорона здоров'я та соціальні виплати. Для забезпечення ефективного захисту внутрішньо переміщених осіб важливою є координація зусиль органів державної влади, організацій громадянського суспільства та міжнародних організацій, оскільки це дає можливість для обміну досвідом, ресурсами та реалізації спільних проектів для покращення умов життя цієї категорії населення. Так, серед проблем, з якими можуть зіткнутися внутрішньо переміщені особи в умовах територіальної громади, є реєстрація, харчування, житло, соціальні виплати, виховання дітей, особливо в дитячих садках, охорона здоров'я, працевлаштування працездатних членів сім'ї та забезпечення певного рівня життя. життя для сім'ї та освіти. Внутрішньо переміщені особи також стикаються з психологічними труднощами, економічними проблемами, соціальною ізоляцією та юридичними проблемами. Важливо звернути увагу на ці проблеми та приділити достатню увагу соціально-правовому захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади та надати їм необхідну підтримку для реінтеграції та покращення якості життя.

Вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальної громади може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, приплив внутрішньо переміщених осіб може збагатити громаду новими талантами, кваліфікованою робочою силою та розмаїттям культур і традицій. Це може сприяти економічному розвитку, збільшенню попиту на товари та послуги, культурному обміну та розширенню соціального життя. З іншого боку, з припливом великої кількості мешканців можуть виникати виклики, пов'язані зі збільшенням тиску на житловий фонд та інфраструктуру, можуть виникати конфлікти з місцевим населенням через обмежені ресурси чи конкуренцію на ринку праці. Крім того, ця категорія осіб може потребувати додаткової соціальної допомоги та підтримки для успішної інтеграції в нову громаду.

3. Емпірично досліджено рівень соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади. Як показали результати дослідження існує певна потреба в правовій допомозі серед внутрішньо переміщених осіб, але більшість вважає, що вони мають доступ до неї в громаді. Більшість респондентів (понад 90%) вважають наявність та якість соціальних послуг на своїй території задовільними або позитивними, так респонденти відзначають, що вважають існуючі в Україні соціальні заходи ефективними або оцінюють їх ефективність позитивно. Проте є групи, які мають певні сумніви чи негативне ставлення до ефективності заходів. Загальний висновок опитування щодо системи соціально-правового захисту свідчить, що більшість респондентів (70%) вважають, що система потребує вдосконалення. Це свідчить про наявність проблем і недоліків у діючій системі, які вони бачать і хочуть покращити. Цікаво, що третина респондентів (30%) також погоджуються з необхідністю вдосконалення системи соціально-правового захисту. Це може свідчити про те, що не всі респонденти стикаються з проблемами, але все ж бачать можливості для вдосконалення та підвищення ефективності.

Варто зазначити, що жоден з опитаних не відповів, що система соціально-правового захисту не потребує вдосконалення. Це свідчить про те, що всі респонденти усвідомлюють, що неможливо досягти ідеальної системи, і завжди є місце для вдосконалення та розвитку. Загалом результати опитування свідчать про широкий спектр поглядів на систему соціально-правового захисту, але одностайно вказують на необхідність пошуку шляхів її вдосконалення з метою забезпечення більш ефективного та справедливого захисту внутрішньо переміщених осіб.

Тому стратегічне завдання України щодо виходу на рівень економічно розвиненої держави вимагає серйозної роботи з удосконалення шляхів соціально-правового захисту людини, демократизації всіх складових суспільного життя, економічного зростання, забезпечення механізмів і умов формування матеріального і духовного життя. добробуту населення.

Найважливішим аспектом цієї проблеми, відображенням місця людини в системі державної політики, є стан її соціально-правової захищеності та забезпечення соціальних гарантій.

4. Розроблено шляхи вдосконалення соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб з метою покращення їхньої соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Важливо враховувати особливості сім'ї, розглядаючи їхні потреби, оскільки більшість міграцій здійснюється сім'ями. Також необхідно регулярно оцінювати потреби, змінювати перелік залежно від внутрішніх і зовнішніх обставин, розробляти комплексні програми, що враховують матеріальні та нематеріальні проблеми. Для досягнення мети необхідна співпраця з міжнародними організаціями та поширення інформації про права внутрішньо переміщених осіб серед громадськості.

Перспективами подальших досліджень є дослідження впливу на сім'ї внутрішньо переміщених осіб. Важливо проводити дослідження, які враховують особливості сімей внутрішньо переміщених осіб та їхні потреби. Це може включати вивчення впливу на дітей-ВПО, а також вивчення сімейної динаміки та ролі статі в цьому контексті.

Список використаних джерел:

1. Алімова І. Є. Практика зарубіжних країн у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.52.2017.149418> (дата звернення: 21.08.2022).
2. Аналітичний огляд регіональних програм щодо забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб: Агентство ООН у справах біженців. 2018. URL: <https://r2p.org.ua/analitychnyj-oglyad-regionalnyh-zhytlovyh-program-dlya-vnutrishno-peremishhenyh-osib/> (дата звернення: 06.05.2023)
3. Антонюк В. П. Вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальних громад: проблеми та перспективи. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 2 (31). С. 8–13. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/113894/2-Antonyuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 06.05.2023)
4. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11515/Basova%20I.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 21.09.2022).
5. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального захисту: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2020. 288 с.
6. Басова І. С. Внутрішньо переміщені особи в документах ООН. Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю каф. труд. та госп. права Харк. нац. унів. внутр. справ (м. Харків, 3 лист. 2017 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 448–451.
7. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019, 216 с.

8. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

9. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту : становлення і розвиток в Україні. Київ: Знання, 2005. 381 с.

10. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб: переглянутий базовий аналіз. Проєкт Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень». Видавництво «Право». 2019. 205 с. URL: <https://rm.coe.int/revised-baseline-analysis-2019/168099446a> (дата звернення: 20.04.2023)

11. Вимушена міграція в умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9149> (дата звернення: 23.01.2023)

12. Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості у громадах. Тематичний звіт. Спеціальна моніторингова місія в Україні. ОБСЄ. 2016. URL: [//www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206?download=true](http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206?download=true) (дата звернення: 23.01.2023)

13. Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997. 648 с.

14. Гусак Н. Є., Семигіна Т. В., Трухан С. О. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. *Вісник національного технічного університету «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2014. № 1 (11). С. 161–168. URL: <http://visnykpsp.kpi.ua/article/view/119098> (дата звернення: 20.04.2023).

15. Деякі питання забезпечення громадян доступним житлом : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 819. URL:

[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2018- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2018-%D0%BF#Text) (дата звернення: 20.05.2023).

16. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 черв. 2016 р. № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

17. Завальний В. В. Загальнотеоретичні особливості правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273743/269083> (дата звернення: 20.01.2023).

18. Закон України «Про соціальний захист дітей війни». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15> (дата звернення: 20.01.2023).

19. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 20.01.2023).

20. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення: 20.01.2023).

21. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. (дата звернення: 20.01.2023).

22. Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 20.01.2023).

23. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 20.01.2023).

24. Кассас К. Реалізація внутрішньо переміщеними особами своїх прав і свобод. *Актуальні проблеми суспільно-політичних наук: зб. матеріалів наук. конф.* Вінниця. 2018. 377 с.

25. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації / Автор-упорядник: Гусак Н. Є. Київ, 2015. 62 с.

26. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. URL:

<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).

27. Конвенція про статус біженців. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 20.03.2022).

28. Конституція України. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 20.03.2022).

29. Костас Параскева. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник. Видавництво «Право». 2017. 152 с. URL: <https://rm.coe.int/handbook-costas-paraskeva-ukr/1680760881> (дата звернення: 20.03.2023).

30. Кудря І. Захист та відновлення прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародні стандарти та національний досвід. *Круглий стіл Інституту законодавства ВРУ*. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/5195/> (дата звернення: 04.11.2022)

31. Кульчицький Т. Р. Конституційні гарантії соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: матеріали XVIII міжнар. студ.-аспір. наук. конф. (м. Львів, 18–19 квіт. 2019 р.)*. Львів, 2019. С. 120–122.

32. Кульчицький Т. Р. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Журнал Київського університету ринкових відносин: економіка, бізнес-адміністрування, право*. 2018. № 4 (4). С. 348–358.

33. Кульчицький Т. Р. Особливості правового змісту поняття «внутрішньо переміщені особи». *Справедливість у юриспруденції: теорія та практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 23 лют. 2017 р.)*. Київ, 2017. С. 89–92.

34. Кульчицький Т. Р. Особливості регулювання правових проблем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2018. Випуск 46. С. 133–145.

35. Кульчицький Т. Р. Поняття та ознаки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 1. С. 51–58.

36. Кульчицький Т. Р. Поняття та ознаки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Кіровоград, 2 груд. 2016 р.). Кіровоград, 2016. С. 229–234.

37. Кульчицький Т. Р. Правові засади надання соціальної допомоги, 184 пілґ та послуг внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Visegrad journal on human rights*. October 2018. № 5 (volume 1). С. 91–96.

38. Кульчицький Т. Р. Проблеми захисту соціальних прав ВПО. *Захист прав внутрішньо переміщених осіб: монографія /за заг. ред. О. Я. Рогача, М. В. Савчина, М. В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2018. С. 215–236.*

39. Кульчицький Т. Р. Соціальний супровід як організаційно-правова форма соціального захисту ВПО. *Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України: матеріали I міжнар. наук.-практ. онлайнконф.* (м. Київ, 15 бер. 2021 р.). Київ, 2021. С. 484–486.

40. Лук'яненко Ж. В. Проблемні питання реалізації прав мешканців територій, що зазнали негативних наслідків конфлікту на сході України. *Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 26–37.

41. Мазіна Н. Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. *Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2016. Вип. 12. С. 131–138.

42. Малиновська О. Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf (дата звернення: 04.11.2022)

43. Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 293–297.

44. Місцеві громади та внутрішня міграція населення: виклики під час воєнного стану та пошуки шляхів їх подолання. URL: <https://jurfem.com.ua/mistsevi-hromady-vnutrishnya-mihratsia-naselennya/> (дата звернення: 04.11.2022)

45. Основні напрями реалізації державної політики зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2022 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лист. 2017 р. №909-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216-2020-p#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

46. Особливості забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/75.pdf> (дата звернення: 04.11.2022)

47. Офіційний сайт Міністерства Грузії у справах осіб, вимушено переміщених з окупованих територій, біженців та розселення. URL: <http://www.mra.gov.ge/eng/static/55> (дата звернення: 21.08.2023)

48. Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні: узагальнення результатів дослідження та рекомендації. *Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро Міжнародної організації праці для країн*

Центральної та Східної Європи. Будапешт, МОП, 2016. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---robudapest/documents/publication/wcms_464289.pdf (дата звернення: 20.10.2022).

49. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 89–99.

50. Практика зарубіжних країн у сфері соціального захистувнутрішньо переміщених осіб: досвід для України. URL: <https://era.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/287/282> (дата звернення: 20.06.2023).

51. Рошканюк В. М. Міжнародні стандарти права особи на соціальний захист. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2011. Випуск 17. С. 78–81.

52. Рошканюк В. М. Правове регулювання соціального захисту в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2012. 19 с.

53. Сайт Уманської територіальної громади. URL: <https://ck-oda.gov.ua/institutions/umanska-teritorialna-gromada-umanskogo-rajonu/> (дата звернення: 20.10.2022).

54. Семигіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2(53). С. 65–72.

55. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2031/1/Problemy%20vnutrishno%20peremishchenykh%20osib.pdf> (дата звернення: 20.10.2022).

56. Формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах системних криз в Україні. Т. 2: моногр. / за заг. ред. О. В. Балуської; Донецький державний університет управління. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2017. 261 с.

57. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави в ситуації вимушеного внутрішнього переміщення: міжнародні стандарти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 31. С. 11–16.

58. Чиркін А. С., Храпська А. О. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародно-правове регулювання та досвід зарубіжних країн. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/21.pdf (дата звернення: 3.07.2023).

59. Чуйко Н. О., Ляшук О. П. Соціальні права внутрішньо переміщених осіб: особливості реалізації: прак. посіб, друге вид, допов. Видавництво «Право». 2020. 102 с. URL: <https://rm.coe.int/social-rights-idpsukr/1680a0a10c> (дата звернення: 20.04.2023).

60. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migrac_probl-a598d.pdf (дата звернення: 21.04.2023)

61. Шумило М. М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 243–249.

62. Ячиченко М. С. Міжнародні стандарти в сфері забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. URL: https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/10267/1/Zabezpechennja%20prav%20ludini_2023.pdf#page=344 (дата звернення: 20.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета "Соціально-правовий захист в Україні"

Дякую, що згодні взяти участь в цьому дослідженні. Ваші відповіді допоможуть нам зрозуміти, наскільки ефективно діє соціально-правовий захист в Україні. Будь ласка, відповідайте чесно та об'єктивно. Ваші дані будуть оброблятися анонімно.

1) *Стать:*

– Чоловік

– Жінка

2) Чи маєте ви дітей?

– Так

– Ні

3) Рівень освіти:

- Початкова освіта

- Незакінчена середня освіта

- Середня освіта

- Вища освіта

- Професійно-технічна

4) Чи знаєте ви про існування соціальних послуг та програм в Україні?

- Так

- Ні

5) Чи скористалися ви коли-небудь соціальними послугами чи програмами? Якщо так, будь ласка, опишіть ваш досвід.

6) Чи задоволені ви доступністю та якістю соціальних послуг в Україні?

7) Чи вважаєте ви, що існуючі соціальні заходи в Україні ефективно захищають права та інтереси громадян?

8) Які соціальні проблеми в Україні, на вашу думку, потребують більшої уваги з боку держави?

8) Чи вважаєте ви, що інформація про соціальні послуги та програми має достатню розповсюдженість серед громадян?

9) Чи знаєте ви про можливості правового захисту в Україні?

10) Чи відчуваєте ви підтримку держави щодо забезпечення соціально-правового захисту громадян?

11) Чи вважаєте ви, що система соціально-правового захисту потребує поліпшення? Які саме аспекти потребують змін?

12) Чи є у стикались ви з недостатнім соціально-правовим захистом? Будь ласка, опишіть свій досвід.

13) Чи маєте ви пропозиції щодо удосконалення соціально-правового захисту в Україні?

Дякую за ваш час і відповіді! Ваша думка має важливе значення для нашого дослідження.